

ספרות
ילדים

דבנער

תב-עית

עיון ומחקר

נתן אלתרמן - משורר ילדים

מאת: אוריאל אופק

(עם הופעת המהדורה המורחבת והמתוקנת של ספרו "לילדים")

והבנה לנפשו; שכן אביו, המחנך יצחק אלתרמן (1881 — 1939), היה מיוצרי הספרות העברית לטף ומחבר השיר הידוע "יש לנו תיש"*

כבר בשיר-הילדים הראשון שלו — "גד גיבור ציד"*** — ניכרות כל הסגולות הטובות, שאיפיינו מאז את יצירת אל-תרמן לילדים: הזמור ששולבו בו שובבות של ילדים עם כובד-ראש של קשישים; הברקות לטוניות, חריזה וירטואוזיות ו-מיקצב קולח וכובש: מעשה בגד הקטן, שרצה לצאת לציד, אך כיוון שלא מצא רובה — נטל מטאטא בידו —

לְטָאָה עֲבָרָה בְּדֶרֶךְ, / גָּד יָרָה פֶּה — אִשׁ!
הַלְטָאָה אֲמָרָה בְּעֶרְךָ: / גָּד, אֶתָּה טִפְשׁוּ!

אם שיר-ילדים ראשון זה חסר היה עדיין את השלמות האלתרמנית, הרי דומה כי משיר לשיר הלכו כליו הפיוטיים

- * שיר ידוע אחר של האב י. אלתרמן — "באגוזים בשחקה — יוחס בטעות לבן נתן ואף גדפס בספר "נתן אלתרמן לילדים" (מהדורה א', תשל"ג).
- ** גדפס במוסף לילדים של "דבר", 11 בנובמבר 1932.

וּלְסֵפֶר אֲמָרָתִי: שִׁירֶיךָ עִמָּךְ.
לוֹ רַק אֵל יִבְרַשׁ וְזֶא פְּנִימָךְ אֶת שְׁמֶךְ.
וּבְפִתּוֹחַ אוֹתְךָ אִישׁ אוֹ נֶעֶר וְלֹא י
וּתְשַׁמֵּיעַ דְּבַר-זִמְרָה וְלֹא דְבַר הַבְּאִי...

במשאלה מחרוזת פשוטה-חיננית זו פתח נתן אלתרמן את "ספר התיבה המזמר" שלו (ת"א 1958); אך כל המצוי אצל שירת אלתרמן — אם למבוגרים ואם לילדים — יודע, שיש בה הרבה יותר מאשר סתם "דבר-זמר ולא דבר הבאי". יצירת אלתרמן לילדים היא שירה במי-טבה, במובנה הטהור והשלם, שירה המעניקה שעות עונג לבני כל הגילים.

"יד סוכר על שפתי דבש"

שירתו של אלתרמן היתה במשך שנות-דור חלק בלתי-נפרד מן המציאות העברית בארץ-ישראל. לצד יצירתו הרבגונית לקורא המבוגר העניק אלתרמן, כשלו-שנים שנה ויותר, ממיטב כשרונו לילדים — שירה ופרוזה, מקור ותרגום. בבית הזרין ספג מילדותו — לצד שליטה מפליאה בעברית — את האהבה לילד

המערכת: גרשון ברגסון (יו"ר), די"ר מנוחה גלבע, אלכס זהבי,
ד"ר אסתג טרסי, רות כץ (מזכירה)

בהוצאת משרד החינוך והתרבות, המדור לספרות ילדים, ירושלים דוד המלך 18.

כסיוע הקרן לזכרה של ליבי ברקסון ארה"ב



ד"ת" ... אך סוף טוב — הכל טוב. לאחר ההתרגשות הרבה ניגש האב אל התיבה "ויכה במקור — / ויהי אור"

ספר התיבה המזמרת

מהי תיבה מזמרת? / מה טיבה ובהמה כחזה? בְּשֵׁה שְׁפוֹתַיחִים אוֹתָהּ. לוֹ רַק כְּוֹרֵת / קוֹל-זֶמֶר עוֹלָה מֵתוֹכָהּ.

ואמנם, קול-זמר מקסים ומופלא עולה מתוך תיבתו המזמרת של אלתרמן; זה הספר שראה אור בשנת העשור למדינת ישראל (1958) ושהיה בבחינת מאותו חד-פעמי בעולמה של ספרות-הילדים העברית. שכן, 'תיבה' זו הכילה 35 שירים שראו אור לראשונה, ושכל אחד מהם הוא בבחינת פנינה פיוטית. שלושה מדורים יש בה. המדור הראשון מוקדש בעיקר לדמויות מיוחדות במינן, המלהיבות את דמיונו של משורר וקוראיו, רובן קשורות בהיסטוריה היהודית: הנוסע בנימין מ' טודלה, שיצא מעירו אל דרכי נדודים, חצה גלי ים סוערים, עבר יבשות ואיים ובְּשׁוֹבוֹ מְדַרְכָּיו הוּא יָשֵׁב / וּמֵד גּוֹצְחוֹ הַחֲלָה הִישׁ לְכַתּוֹב אֶת קוֹרוֹת-מִסְעָיו / עֲלֵי סֵפֶר, מְלָה בְּסֵלֶע — כִּי הָיָה לוֹ בְּלֵי סוֹף / מֵה לְכַתֵּב וְלְכַתֵּב. לְאוֹתוֹ בְּנִימִין מְטוֹדָלָה...

ולצד הנוסע בנימין אנו פוגשים גם את המשורר-המצביא שמואל הנגיד ערב הקרב הנודע על גרנדה; את ספני שלמה המלך, את אישי העבר האבירים, שהיו להם שמות כבירים (שותלח, אשתמוע, כדרלעומר...). ואחרונים חביבים — הלא הם אנשי העליה השנייה — אותם

ושופרו, הלכו ונתלטשו. שיריו נדפסו בע' תוני הילדים של אז — "עתוננו", "כל-נוע" ו"דבר לילדים"; היו ביניהם שירי נוף ושירי חג, וכן שיר רעיוני בעל עוצמה פיוטית עזה בשם "אבא נלחם לחופשי", המוקדש למשפחת פועלים במרד וינה האדומה*. אחד השירים המקסימים ביו-תר מאותה תקופה נקרא "ילדה, כלבלב ופעמון**"; זהו שיר-ערב ציורי, עשיר דימויים מקוריים, בו מתוארת שעת הערב כילדה, המוליכה ביד אחת כלבלב (הוא הענן) וביד שניה פעמון (הוא הירח): — הִרְחַם מְדַנְדֵן... / צַעֲדָה יְלֵדֵת הַחֵן. אֶצְבְּעָה עַל פִּיָּה שְׁמָה / יַד-סֵפֶר עַל שְׁפָתַי דְּבִשׁ הַתְּבוֹנָה הֵנָּה, שְׁמָה / וְתִלְחַשׁ — ש...ש...ש...

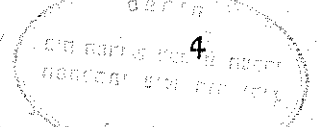
אופייני הוא לאלתרמן, שאף-על-פי שפזר את שיריו בכתבי עת שונים, הוא לא מיהר לכנסם בספר (מרבית השירים הללו הופיעו בספר "אלתרמן לילדים", שיצא שנת-יים לאחר מותו). יוצא מכלל זה השיר הסיפורי החביב "האפרוח העשירי", שיצא בחוברת דקה ב-1943. זהו מעשה עליז, שהתרחש בלול בערב ראש-השנה. בעוד אבא-תרנגול מתכוון ללכת עם מנין אפרוחיו לבית-הכנסת, הוא מגלה פתאום כי סביבו מצויים רק תשעה אפרוחים בלבד; היכן העשירי? האפרוח העשירי טרם בקע מביצתו:

בְּפִיצָה יוֹשֵׁב אֶפְרוֹחַ / קִטְנֵן-מְקוֹר וְצָהָב נוֹצָה. הוּא מְקָה בְּמְקוֹרוֹ, אֵךְ / אֵין מְפֻלֵט לוֹ וּמוֹצָא...

צרה צרורה, אומר האפרוח בלבו, "אם אהיה פה לעולם / לא יהיה לי יום-הול-

* נכלל ב"אלתרמן לילדים", מהדורה ב.

** "כלנוע" 32.122.23



עלמים צעירים ועלמות צעירות, שהיו חלוצים בעלי חלומות, שיצאו לממש את חלומם, אך — אָנִי — שְׁתֵּי פְרוֹת מִשֵּׁה רִבְנוּ בְּרִיּוֹת גּוֹיֹת, נִקְד־מְבָרִיק זָבְנוּ. וְאֵם הֵיטֵב-הֵיטֵב אֵלֵינוּ תִתְּבוֹנֵנוּ. תִּרְאוּ כִּי מְאִירוֹת וּמְחִיכוֹת פָּנֵינוּ.

כָּל רוֹאֵיהֶם / אָמְרוּ עֲלֵיהֶם: / אִתָּה בְּנֵי אָדָם מְשֻׁנִּים! / אֲוֹמְרִים וְעוֹשִׂים, וְיוֹצְאִים לְעֵבֶד... / בְּאֵמֶת, בְּנֵי אָדָם מְשֻׁנִּים מְאֹד.

הנה כך, מדעת או שלא מדעת — בהרמור הווי אהבה, בחיך סלחני, בבתי שיר ששולבו בהם פשטות ועושר של הברקות — עושה הקורא הצעיר הכרה עם כמה מגדולי עמו, וזו היכרות בדרך מהנה, שבה הוא מחבב אישים אלה ואולי גם מדמה בנפשו שהם נעשים לידידיו הקרובים. המדור השני בספר מכיל "צרור נפלאות הקרקס". נושא הקרקס מצוי, כידוע, גם בשירים 'המבוגרים' של אלתרמן — והם משתלבים שם עם השירים על היריד והפונדק, שהם חלק בלתי-נפרד מעולמו הייחודי של המשורר. גם שירים אלה — על הז'ונגלר והליצנים, הלהוטונים ובע-ליהחיים — מצטיינים בעושר ססגוני, התפעלות ילדותית-כנה וחכמת-חיים; אך אני אישית הייתי מסוייג מעל מהם, אם משום שעולה הקרקס רחוק ממני, או משום שיש בהם פחות ליריקה, ואולי בשל שתי הסיבות גם יחד.

המדור השלישי כולל "שירי שיחתן של בריות" ובו תשעה שירים המוקדשים ל-עולם החי — סנאים ומרמיטות, תוכים וטווסים, זיקיות וסייחים ועוד. אלה הם בעל-יחיים אנושיים מאוד, בעלי רגשות ותבונה ואהבת חיים. הנה, למשל, שתי פרות-משה-רבנו יוצאות לעת ערב לטייל על עלה ירקרק של דלעת:

הנה, גם זהו מראה, שהעניק למשורר אשראה, אשר תוצאתה — שיר-פנינה מקסים בפשטותו החייכנית.

חידות ופתרונן

"אמרתי פעם, על דרך ההיתול, כי האדם הוא 'חידה הפותרת חידות'; למעשה, האדם הוא חידה החושפת חידות חד-שות". — כך כתב אלתרמן באחד ממאמריו*. אין פלא, כי המשורר, שתהה אל פלאי עולם, ואשר אחד מסימני-ההיכר של כתיבתו היתה שנינות והומור, גילה יחס ומשיכה אל החידה העממית. שכן, לדעתו "יש בחידה מרוח השירה... ויש בה מידות של פיקחות וצחוק". כיוון שכך, טרח אלתרמן וליקט מאות חידות מאוצר הפולקלור העולמי, כתב אותן מחדש והלבישן לבוש אלטרמני חגיגי ו-שנון. חלק מהן נדפסו בכתבי-עת**, כאשר בשנותיו האחרונות ערך אותן מחדש, הכשירן לדפוס במטרה להוציאן בספר. היה בדעתו לכתוב גם הקדמה מקיפה לספר, אך הוא לא הספיק אלא להכין ראשי פרקים להקדמה זו. "ספר החידות" ראה אור כשנה לאחר מות המשורר

* במאמרו "עני-החיים במשתלה", "מעריב" 19.1.1968.
** בעיקר ב"דבר לילדים" 1962, במדור "חידות עם ועם".

(1971), עם אחרית-דבר מאת מנחם דור-מן, והוא שופך אור על פינה בלתי-ידועה בעולמו של המשורר.

300 החידות אשר בספר נחלקות, על-פי נושאיהן לששה מדורים: כלים מכלים שונים, צבא השמים והארץ, עולם הצר-מח, עולם החי, 'קלסתר והארוץ, עולם ומראה גופנו' ואחרון חביב — 'פליאות חריפות ודקות'. כל חידה היא מעין שיר קטן, שיש בו תמיהה, סקרנות והפתעה. לעתים ניתן הפתרון בראש החידה, ככותרת:

הַפֶּלֶב
בְּבֹא אֹרְחִים / הוּא בְּרֵאשׁ הַטֹּרְחִים;
לְקַרְאֲתָם הוּא חֶשׁ / לְשִׁאוֹל מֶה חֶדֶשׁ.

לעתים לא הובא הפתרון, אך הוא מרומז בציור המלווה את החידה:

מִיְהוּ זֶה שְׂנוֹלֵד פְּעָמִים?
נֹלֵד בְּרֵאשׁוֹנָה — חֶלֶק וְצַח.
נֹלֵד בְּשֵׁנִיָּה — צָהָב וְרֶךְ.
וְעֶכְשָׁיו הוּא זֶמֶר תְּאוֹה לְאֻזִּים.

(ציור של ביצה, אפרוח ותרגול)

ולעתים הפתרון ניתן בסוף החידה באותיות קטנות, והוא חלק בלתי-נפרד ממנה:

חֶכֶם סִינֵי טֵבֵל מְעִילוֹ הַפֶּחֶל
בְּחוֹף הַיָּהוּ הַצָּהָב.
מֶה הִיָּה מְעִילוֹ אַחֲרֵי הַטְּבִילָה?

— רטוב ...

למקרא ספר רבי-כמות זה, שהוא מהנה ומחכים גם יחד, אין לנו אלא להסכים לדברי המשורר, אותם התעתד להביא בהקדמתו לספר: "חידות הרבה יחד

אינן רק כמות; הן מצטרפות לעולם-עולם של קסם וכישוף."

המתרגם האמן

נתן אלטרמן הירבה לעסוק בתרגום. ידו עים ואהובים הם תרגומי-המופת שלן ליצירות שקספיר, מולייר, ראסין וכן הבלדות ושירי-העם האנגליים. מאז רא-שית יצירתו הירבה אלטרמן לתרגם גם לילדים — מאידיש ורוסית, מאנגלית וצרפתית. אך זה כוחו של אלטרמן, שב-כל היצירות שתירגם לקורא הצעיר אין ניכרת כלל גם טיפה אחת של זיעת-המתרגם, והן נקראות ממש כמקור, שיש בו הקלילות האלטרמנית, הקסומה והטבעית:

הַדְּגִים חַיִּים בְּמַיִם. / הַבְּהֵמָה עַל חוֹף הַיָּא.
לָנוּ מַיִם גַּם חוֹפִים, / יָפִי לָנוּ, יָפִי!

(מתוך "להקת היער" מאת נ. גראנט*)

ששה תרגומים מרוסית נכללו בספר האל-בומי "ערדל הפלא — הצגות משעשעות וסיפורי שיר" (1962), והם: "ערדל הפלא" מאת נ. גראנט ("הופעות מפתיעות בקומדיה מרתקת, / לא תוכלו לשבת בשקט"), "הזנבות" — סיפור בחרוזים מאת סופר-הטבע הנודע ויטאלי ביאנקי, "מי יגיע ראשון" — סיפור תחרות מאת ב. שוורץ, ואחרון חביב: "מי ימצא את סוף הדרך" מאת ס. פדורצ'נקו, יצירה שהיתה אהובה עלי ביותר בילדותי, בשל

* נדפס לראשונה ב"דבר לילדים" כשיר מקורי של אלטרמן והופיע אח"כ ב"ערדל הפלא". כמומור במחזה "להקת היער".

שפעת קסמיה והברקותיה. היצירה מת-ארת במבנה פזמוני-פיוטי קליל ושובה לב את מחזור-המים בטבע וזה סיומה:

הַטֵּן בְּרֵית / קָף!
הַטֵּן לְאָדִיר / שָׁבוּ!
רֵעִים נָהִם — / שְׂבִיבוּ!
עוֹד תִּפְעֵם / רְבִיבוּ!
שׁוּב סְפוֹת-הַגֶּשֶׁם / כְּאֵן.
מִי יִמְצָא אֶת / סוֹף דְּרָקָן?

כן תירגם אלטרמן מרוסית את שני הסיפורים-בחרוזים של ענק ספרות-הילדים קורניי צוקובסקי — "לימפופו" ו"ברמ-לני" — קורותיו המרתקות-משעשעות של רופא-החיות אויזה-מר (שהוא גלגולו הרוסי של ד"ר דוליטל). * מאידיש תירגם אלטרמן תריסר סיפורים מחרוזים של הממשל הגדול אליעזר שטיינבארג (נכ-ללו בספר "חרוזים ומעשיות", 1943) ותשעה משיריה של משוררת-הילדים הגדולה קדיה מולודובסקי (נכללו בספר

* החרוזים נכללו גם בספר "נתן אלטרמן לילדים".
** גם שירים אלה כונסו אח"כ בספר "אלטרמן לילדים" (ראה לעיל).

"פתחו את השער", 1945) ** מצרפתית תירגם אלטרמן את סיפורו הגדול של ז'וזף אנרי רוני (הבכור) על חיי האדם הפרהיסטורי — "המלחמה לאש" (1933), מהדורה מחודשת: 1963). עובדה לא ידועה ביותר היא, כי אלטרמן תירגם את "החרוזים מאת דב בעל מוח קטן מאד" בספרו המקסים של א"א מילן "פו הדב" (1943). כן תירגם אלטרמן מאנגלית את "רדי הזקן" מאת קפטן פרדריק מריאט (1935). לא הצלחתי לברר מאיזו לשון תירגם המשורר את האגדה האנדרסנית "הזמיר" (1963).

אכן, עשירה, סגונית וקסומה היא יצירת אלטרמן לקורא הצעיר. הוא העניק שעות של חוויה, הנאה וחיוך לרבבות יל-דים עבריים. ואילו היה המשורר חי אתנו היום, הייתי פונה אליו ומצטט לאות תודה חרוז מתוך אחד משיריו הראשונים ("חג האילנות"):

וְאֵיכָכָה, / אֵיךְ נִמְוֵל
עִם יָדְךָ / עַל הַפֶּלֶ?

אוריאל אופק

משורר גדול לילדים

מאת: מנוחה גלבע

שתי דוגמאות

יש עניין רב בראייה כולית של יוצר, גם אם שטחי היצירה שלו נראים רחוקים זה מזה. להלן אציע עיון בשתי דוגמאות של יצירת אלטרמן לילדים ואנסה להצביע ולו ברמזים על הקשר ליצירתו בכללה, על-פי "ספר התיבה המזמרת" ו"פונדק הרוחות".²

בראש "ספר התיבה המזמרת" יש מעין מצע פואטי. באמתלה של "פשר השם 'התיבה המזמרת'" מוסבר מהי תיבת-קסמים זאת בלשון קונדסית מעט שוטח אל-תרמן את האני מאמין שלו בשירה, אמנם בנוסח שווה לכל נפש וקונקרטי מאוד, אך בעזרת הרמז. מן הראוי לעיין במרומז.

לכאורה, תיאור קליל רווי הומור של תיבה מזמרת. תיבה של ממש, תיבה קוני קרטית, "כי חבוי בתוכה מנגנון זעיר הנעור בסוב המכסה על ציר. / ובכחו מתחילה לומר ולנגן היא / אכן כשמה כן היא": זו היא קונקרטיזציה מובהקת של "התיבה המזמרת" שאלתרמן נזקק לה ביצירות אחרות בצורה לא קונקרטית, למשל ב"פונדק הרוחות". אמנם, גם ב"פונדק הרוחות" התיבה היא כלי נגינה ומופעלת מיכניות על-ידי יזית, אך היא איננה קשורה לפעולה קונקרטית, אלא ב"פתקים של גורל". גם ב"פונדק הרוחות" מצוי בתיבה "מנגנון זעיר", כמו ב"ספר התיבה המזמרת" אך כאן היא מגיעה לכלל סמל של גורל, עיוור ורואה כאחד:

נגני לי תיבה שמחה,

נגני בוכיה צוחקת

נגני והרבי שיחה

על פליאות שראית מנגד

אלתרמן גילה את הפירוש ל"תיבה המזמרת", באורח קונקרטי מדי, ומיד לאחר

1. אלתרמן, נתן. "ספר התיבה המזמרת", הוצאת "מחברות לספרות", תל-אביב, 1958.

2. אלתרמן, נתן. "פונדק הרוחות", מחזה בשלוש מערכות, הוצאת עמיקם, תל-אביב, 1963.

שגילה טפח כניסה טפחיים, גם זאת בלשון הומוריסטית שובבית ובסגנון המאקאמה: "יכך גם טיב ספרי-זמר. בכך הם דומים / לתיבות מזמרות כאחים תאומים. / ול-ספר אמרתי: "שיריך עמד". / לו רק אל יביש נא פנימך את שמך. / ובפתח אותך איש או נער, ולואי / ותשמיע דבר-זמר ולא דבר הבאי. / ובעודי מדבר אל הספר החלו / שיריו מריבים פתע אלו עם אלו: / מי יהיה הראשון? כי כל שיר, באיבה, / סח: אני אעבור לפני זו התיבה ו" כאן מתרחב הסמל של התיבה גם אל מעבר הנרמז ב"פונדק הרוחות", ומצטרפת לכל המשמעויות גם המשמעויות היהודית העמוקה. בזאת, דומני, יש לו לאלתרמן דרך מעניינת, שבה הוא נוטל מוטיבים משירתו למבוגרים וחוזר עליהם בשירתו לילדים בדרך חדשה, בדרך של הפיכת הסמל לקוני-קרטי.

דוגמה נוספת של קונקרטיזציה כזאת נמצא בשיר הראשון ב"ספר התיבה המזמרת": "מסעות בנימין מטודלה". זה הוא שיר הלל להלך, לפונה "אל דרכי נדודים". כמובן שאין להכליל יתר על המידה, אך לא תהיה זו הגזמה אם אניח שמוטיב ההלך, הנווד, הוא מרכזי בשירת אלתרמן בכלל, ומרכזי מאוד ב"כוכבים בחוץ" — שיריו הראשונים של אלתרמן. ראשונות זו של המוטיב יש לה פנים נר-ספות בהיותו דומיננטי בשיר הפותח את "כוכבים בחוץ".

"עוד חוזר הנגון שזנחת לשוא

והדרך עודנה נפקחת לארך

וענן בשמי ואלין בגשמי

מצפים עוד לך, עובר-ארח"³

תכונת הנוודות היא סגולה של משוררים, מוסיקאים, של אמנים בכלל. ההלך הוא, בדרך כלל, אמן. ודוגמה בולטת, קונקרטית למדי, הוא 'חננאל' מ"פונדק הרר-חות". הוא חדל מלכת ומנוודות רק לאחר שהגיע לשיא, לאמנות הניגון הצרופה.⁴ ב"ספר התיבה המזמרת" מגיעה הקונקרטיזציה לקצה גבולה, היא מוחלטת. המ-שורה, הסופר, ההלך, הנווד הוא דמות היסטורית שבחר בה אלתרמן — הלא הוא בנימין מטודלה. ומעניין, שגם כאן, בספר הילדים, זה הוא שיר ראשון. הבית האחרון בשיר זה מאשר את ההנחה דלעיל:

ובשובו מדרכיו הוא ישב

ומיד נוצתו החלה

חיש לכתב את קורות מסעיו

3. אלתרמן, נתן. כתבים בארבעה כרכים, "שירים שמכבר", הוצאת הקיבוץ המאוחד, הוצאת "מחברות לספרות" ו"דבר", תל-אביב, תשכ"א, עמ' 7.

4. נוח לי להשתמש בהשוואות ל"פונדק הרוחות" משום שגם המהווה הפיוטי ביותר, הלירי ביותר, הוא קונקרטי יותר מן השירה.

מוטיבים יהודיים ביצירותיו של קורצ'אק

מאת: גרשון ברגסון

זאת עדיין לעין-כל, ואולי עדיין היתה ההתייחסות החיובית הזאת שרויה ב-תת-מודעות. מקובל לחשוב, כי קורצ'אק חזר לכוך מחצבתו רק בשנים מאוחרות יותר, וכי בילדותו ובנעוריו לא ניכרים כלל, או כמעט לא ניכרים סימנים להשתייכותו לעם היהודי — האמנם?

הביוגרפיים

נכון, רבים מן הביוגרפיים מציינים כי בביתו גדל כילד פולני לכל דבר; השפה, התרבות ואורח החיים היום-יומי עברו עליו כעל אלה של ילד פולני. לא היה זה בית, שבו שלטה הדת הק-תולית, אבל גם לא היה בו מאומה מן המסורת היהודית. אף-על-פי-כן נראה, כי ספג משהו ממנה בילדותו ועדות לכך תשמש אפיזודה מעניינת, המסופרת ב-יומנו, ושמן הראוי להדגישה:

* פרק מתוך ספר, בשם: "קורצ'אק — סופר יל-דים", שעומד להתפרסם.

הנקודה היהודית עולה בצורה זו או אחרת ברוב ספריו של קורצ'אק, והדבר אמור גם לגבי סיפוריו לילדים. ומכיון שיש לנו עניין מיוחד לעיין באישיותו של קורצ'אק כיהודי, נבדוק נושא זה במכ-לול יצירתו ולא נצטמצם בספרי-הילדים בלבד.

מוצאו היהודי אינו מוסתר. מותו הטראגי כיהודי, וכיהודי בעל גאווה לאומית, אף הוא ידוע. הקשרים ההדר-קים שלו עם היהודים והיהדות, בשנות העשרים, בעת שכמה מחבריו לעבודה התיישבו בארץ ופעלו בה — גם אלה גלויים וידועים. אבל ביוגרפיים מציי-נים, כי בתקופות מסוימות בחייו לא הרגיש כלל שהוא יהודי, וראה עצמו פולני לכל דבר, ופולני בלבד. זומה כי יש מקום להטיל ספק בקביעה זאת, ואפשר להניח, כי כבר בתקופות חייו הראשונות היתה הרגשתו כיהודי לפחות אמביוור-נטית. לבטוי מרובים, היסוסיו בול-טים, והוא נתן ביטוי לכך במכתביו מאותה תקופה.

לא קשה למצוא סימנים המלמדים, כי כבר בראשיתה של תקופת פועלו ויצירתו, היתה התייחסתו ליהדות ול-יהודים — חיובית, אף אם לא גילה

עלי ספר, מלה בסלע

כך כתב וכתב

כל ימיו הוא לבלי התעצלה

כי היה לו בלי סוף

מה לכתב ולכתב

לאותו בנימין מטודלה.

הקונקרטיזציה הזאת יש לה תוצאה נוספת, כמעט הכרחית, שמן הראוי לה-כירה כאן: היצירה מקבלת גוון דקיק של הומור. בשיר שהזכרנו יוצרות את האפקט ההומוריסטי, המעט קונדסי, בעיקר השורות החוזרות כפזמון בסופי הבתים, ונ-המקצב שלהן:

אל דרכי נדודים

אל דרכי נדודים

יצא בנימין מטודלה.

כי נוסע גדול

כי נוסע גדול

היה בנימין מטודלה.

כי נוסע סקרן

כי נוסע סקרן

היה בנימין מטודלה.

כי נוסע אמיץ

כי נוסע אמיץ

היה בנימין מטודלה.

הנה כי כן נראה, אמנם רק על-פי שתי דוגמאות, שבשירת אלתרמן למבוגרים ולילדים מופיעים מוטיבים זהים. נראה שנעשית כאן קונקרטיזציה של מו-טיבים, ושימוש כזה בהם מעמיק את שירת הילדים, ופותח אותה להבנת משמעות-יותיה הרבות.

על הבית קבע, שהכנרית יהודייה. "גם אני — כותב קורצ'אק — יהודי והוא פולני קתולי. הוא בגרעון, ואילו אני, אם לא אשמיע מלים לא יפות ואביא לו, ללא טענות ומענות, סוכריות גנובות מהבית, אוכה אחרי המוות למשהו שאמר גם אינו גיהנום, אבל שם תהא השכה, ואני פחדתי מחשכת החדר. מות, יהודי, גרעון יהודי שחור, היה במה לעיניי".

הביוגרפית מורטקוביץ — אוליצי-קובחי מביאה אגדה משפחתית המספרת כי הרב הראשי של פאריס, אשר קיים מגע עם אביו של קורצ'אק, עוה"ד המפורסם, יוזף גולדשמיט, איחל לו הרהר לדת בן, וניבא לו, שיהיה גדול בישראל. ובאותו ספר מספרת המחברת, כי בראשית המאה, כאשר קורצ'אק כבר היה רופא מצליח, היה מרפא עשירים תמורת תשלום גבוה, אוכלוסייה נוצרית ענייה — חנינם, ואילו מדלת העם היהודית היה גובה תשלום סמלי, שהרי "בתלמוד כתוב, כי רופא-חנינם אינו עוזר לחולה".

ברומן הביוגרפי "הד"ר נשאר" (3) כותבת הג' אפנשלק, כי בילדותו היה קורצ'אק הולך לבית-הכנסת עם אביו ביום הכיפורים, ובפסח נהגו לאכול מצות, ורק לאחר שקורצ'אק התחיל ללמוד בגמנסיה, פסק אביו מלהוליכו לבית-הכנסת. כמתואר ברומן, נחרתו בזכרונו של הילד — סבו, כשהוא עטוף

1. Hanna Morthkowitz Olczakowa Janusz I. Korczak 1961.

2. הדוקטור נשאר. פאולינה אפנשלאק תרגם ש. בן-אברהם, קרית ספר ירושלים 1953.

בטלית הלבנה, העיניים האדומות של הגברים וקולות הבכי, שנשמעו מעזרת-נשים.

ביצירותיו *

אבל להוכחת דברנו עומדים לרשותנו לא רק זכרונות ילדות; מן השנים הראשונות ליצירתו הספרותית, (1904-1905), יש בידינו הסיפור: "ילדי הט-רקלין" (3) ובו משפט זה: "שויין? — ובכן, מותר לגנוב. חופש? — ובכן, מותר להרוס חנויות יהודים ללא עונש". ובמקום אחר באותו סיפור:

היהודייה זילברהרון תופסת את המקום הראשון, ובגללה לא זכיתי אני למקום זה".

היהודיה מפריעה, זהו הלוח-הרוח באוכלוסייה הפולנית. קורצ'אק יודע על-כך — ומתמרד, הוא אינו אדיש לקביעה זאת.

* בפרק זה לא ייסקרו ספריו של קורצ'אק שנושאייהם יהודיים ורוחם ספוגה יהדות כגון: "בני האדם הם טובים". בהוצאת הקק"ל במסגרת סדרה של ספריה ארצישראלית לילדים ונרשם 1938; "סיפורים לילדים" בעריכת זרובבל גלעד בהוצאת "הקיבוץ המאוחד" 1940. בשני ספרים אלה בולטת הרוח הציונית-פטריוטית. בתקופה שספרים אלה נכתבו מדבר קורצ'אק ברורות על המפעל הציוני והוא כותב, שמולדת היא "הכל — אדמה, שמיים מרננים, שמש וכווכבים, ואדם — ואלף שנים ועוד אלף שנים — כל זה היא מולדת". מסבה זאת לא ייכללו "מחזות" בתרגומו של א' בוכנר, בהוצאת "ניב" ת"א תשי"ח ולא ילדי התנ"ך שבתוך "כתבים פדגוגיים" בתרגומו של דב סדן וש' מלצר, בהוצאת "הקיבוץ המאוחד" תשכ"ב.

3. Wybor Pism I Dziecko Salonu W-wa 1957.

שאלותיו על השויין ועל החופש אינן שאלות ריטוריות בלבד. אלה הן שאלות, שיש בהן כאב והזדהות. אפשר שיטען הטוען, כי זוהי עמדתו הצפויה של ההומאניסט הנעלה, שיכול באותה מידה להזדהות עם סבלו של האדם באשר הוא אדם. אולם טענה זאת תיסתר, כאשר נתבונן בסימנים הנוספים ליחסו אל יהודים ואל היהדות ביצירותיו.

נראה כי עניין זה של השתייכות לאומית לא נעלם מעיניו אף לא לרגע בחייו. אפילו לא באותה תקופה בה חשבו אחרים, וחשב אולי אף הוא, שאין לו כל קשר ולא זיקה כלשהי לעם היהודי, באשר הוא פולני מבטן ומלידה, ומכוח הגדילה, ההרגל והחינוך.

עם ילדים יהודים הוא נפגש, לאחר שהתבגר, והיה לרופא מצליח, עת עבד בתפקיד מחנך-מתנדב במושבות-הקיץ. ספריו על מושבות-קיץ אלה מוכיחים, כי הכיר מקרוב את אורח-החיים היהודי, ידע הרבה על חיי היהודים ומנהגיהם, ידע היטב להבחין בין עולמם של בני היהודים לעולמם של בני-הגויים, ונתן ביטוי לכך בשני ספריו, שיצאו לאור זה אחר זה, הראשון: "מושקי יוסקי יי-טרולה" ב' 1910, והשני "יוסקי יאשקי יי פראנקיי" ב' 1911).

היו מושבות נפרדות לילדי-היהודים ולילדי הפולנים. חלוקה זו לא תאמה את חלומותיו של הרופא, הליברל, ההומאניסט, מי שגדל על רקע התקופה של

4. הספר "מושקי יוסקי יי-טרולה" תורגם ע"י א. בוכנר ונקרא "בקיטנה" הופיע ב' 1964.

סוף המאה ה-19, אולם המציאות, היא שהכתיבה מושבות-קיץ חד-לאומיות. אין ספק, שבאותה עת כבר למד קורצ'אק לדעת את אורח-החיים היהודי; הוא יודע כבר היטב את שמות הרחובות, אשר בהם הילדים גרים, הוא יודע היטב את שמות-המשפחה שלהם, הוא יודע היטב את חובותיהם כלפי אלהי-הם, ולכן הוא אומר:

"הנערים מתפללים מהר, כמה מהם מהר מדי, מעלעלים במהירות בדפי הסידור, אבל אלהים מבין לרוחם של ילדים במושבה, ואינו כועס על כך".

אהרן נוימיסטר, הנער היתום מצטיין בידיעת סיפורים ובכשרון סיפורי. ואהרן מספר, כשחבריו כלם קשב, סיפור אגדי על מלך, אב לשבעה בנים ושבע בנות — סיפור שתוכנו ספוג יהדות: היה חכם יהודי בעל זכרון נפלא, אשר ידע את כל ספרי-הקודש בע"פ, מהתחלתם עד סופם, ומסופם עד התחלתם. ואם הצביע מישהו על דף כלשהו, ידע החכם לאמור את הכתוב מלמעלה למטה ומלמטה למעלה. החכם ואחיו, שהיו בגלות, רצו להתיישב בממלכתו של מלך. המלך סחט מהם מסים ותשלומים, כדי לספק את דרישותיהם של שבעת בניו ושבע בנותיו. נגישות ורדיפות היו מנת חלקם, ונס, שאירע בכוחו של הרבי החכם, הצילם מידיהם של העריץ.

בסיפור זה של אהרן בא לידי ביטוי בצורה בולטת הלוח-הרוח של ילדי היהודים; הרגשתם בגולה, תודעת הרדיפות, חלומות על נס, שבעקבותיו יבאו הצלה וגאולה.

הרגשה זאת ידועה היטב לקורצ'אק,

אבל יש פה יותר מידיעה, כי הדברים, כפי שנמסרו ברוחם, אינם דברים של מתבונן מן הצד, של משקיף אובייקטיבי, אלא של אדם המזדהה עם רוח הדברים. קורצ'אק יודע, שהשם "מושק" הוא שם גנאי, והוא יודע, שילדי היהודים אינם מבינים פולנית במידה מספקת, ויש לכתוב למענם בעיתון בשפה קלה. הוא יודע על העוני של דלת-העם, וכר-תב: "וכי מניין להם לדעת מונחים שונים לסעודות שונות של היום, כאשר בביתם, כשהם רעבים, הם מקבלים תמיד פרוסת-לחם ותה בלי סוכר".

"כי יש בוארשה רחובות, אשר בהם נשמעת המלה הפולנית רק מפי שוער הבית המגדף והמקלל, כשנערים יהודים לכלכו לו את החצר". ק. יודע מהי השפה המדוברת בפי היהודים, ויודע יותר מזה — מהו היחס לשפה זו, הנקראת ז'ארגון. אבל לא מפריע לו הז'ארגון היהודי, הנשמע במושבה. זה לא הז'ארגון הצעקני הגס של המריבות והגיזופים — אלא שפה זרה בפי ילדים שמחים במשחק. גם לז'ארגון מלות של רגש וגעגועים, "אשר בהן האם מרדימה את בנה". והמלה השקטה האפורה "עצב" בפולנית היא גם "עצב" ביידיש.

"וכאשר רע לו לילד היהודי או הפולני בעולמנו — הוא מהרהר באותה מלה עצמה, כי הוא "עצוב".

ובכן לא רק ידיעה יש כאן, אלא עמדה ויחס ברורים. והיחס חיובי, והחיוב אינו רק לז'ארגון מפאת היותו לשונם של ילדיו. הוא יודע להבחין היטב בין הז'ארגון של היום לבין השפה של העם בעבר. בתארו את חיי הילדים

במושבה, מספר קורצ'אק על ערבי-החור, ומתאר את שירת הילדים:

"שירה יפה — אומרים האורנים — אבל מדוע המלים לא מובנות? — כי השיר עתיק, מלותיו העבריות חוברו לפני מאות בשנים".

לבו של קורצ'אק עם ילדי-ישראל, הנרדפים ע"י הפולנים, הנדחקים לרחוקות הצרים. הוא אינו משלים עם גורלם זה, נאבק למענם, ובאחד התיאורים פורצת מלבו הקריאה אל האיכר הפולני.

— "איכר פולני, הסתכל-נא היטב בנערים, הרי אלה לא ילדים, אלא בחורים יהודים, שאין להם דריסת-רגל בשום ג'רעיוני, העגלון בשוטו מגרשם מן הרחוב, עובר-ושב דוחפם מן המדרכה, והשומר במטאטאו מגרשם מן החצר. אלה לא ילדים, אלה מושקי, על-כן אל-נא תגרשם בשבתם לנוח מתחת לערבה, שלצדי הדרך, הזמינם לדרך בשדך".

תחושה יהודית

ודאי אפשר לטעון, כי כל זה אפשרי גם לאדם העומד מן הצד, וכי רגש הצדק החזק, המפעם בלבו, הוא אשר מתקומם בו, זועק ומביאו ללחימה. והן גם סופרים פולנים אחרים היו יהודים פילים, הכירו מקרוב את אורח חייהם ואת ההווי שלהם, וכתבו מתוך אהדה גלויה על-כך, כגון, ע. אורזשקובה.

לשאלה זאת אפשר להשיב בשניים: א — סופר פולני מבטן ומלידה הרשה לעצמו הרבה יותר מסופר, שמוצאו יהודי

ב — האוירה של ההתבוללות הקיצונית — ולחוג זה הרי קורצ'אק השתייך — הכתיבה שכתה גמורה והתכחשות

מוחלטת ליהודים וליהדות. אלה, שהחליטו לנתק קשרים עם עמם — וההתבררות היתה פרי החלטה ראציונלית כזאת, שכחו והשכיחו במודע מעצמם ומאחרים את תורשתם ואת מורשתם. קורצ'אק לא עשה כך — וסימן הוא, כי לא רצה, או לא יכול לברוח מעצמו. אבל יש הוכחה נוספת למודעותו של קורצ'אק את יהדותו, והיא טמונה במעשיו. בוכנר מידידיו של ק. כותב כי "הוא התמסר לחינוך הזקוקים ביותר, והזקוקים לו ביותר היו ילדי ישראל, היתומים בעיקר".

מדוע היתה העדפה זו של ילדי ישראל, האמנם המצב הסוציאלי של הילדים היה ירוד יותר מזה של הגויים? האם אלה הופקרו יותר? האם הקהילה היהודית דאגה ליתומיה פחות מן החברה הפולנית על המנגנונים העירוניים והסוציאליים שלה? האם הדלות ברחוב היהודי היתה משוועת יותר, זרעקת יותר, מחרידה יותר מזו של הפולניים? קשה, כמובן, להגיע כיום להשוואה מדויקת כדי להסיק מכך מסקנות. אולם לכל הדעות אפשר לומר כי לגבי איש בעל מצפון ומוסר עליון כק. לא היה הבדל בין ילד לילד מפאת השתייכותו הלאומית.

אם בכ"ז הקדיש יותר זמן לקרוכמ"ל לנה מאשר לביילני, אם גר בקרוכמלנה, וכאן היתה סדנת יצירתו, הרי זה משום שכאן היו ילדי-ישראל, ועובדה זאת אין להסבירה אלא בכך, שתחושתו היהודית היתה חזקה, וכי נתן לה נוסף על הביטוי בכתיב, גם ביטוי במעשה. במרוצת השנים מצטיירת בעיניו של קורצ'אק יותר ויותר התמונה הקודרת

של מצב היהודים. הוא לומד להכיר את יחס החברה הפולנית אליהם. בליל ראש השנה (בסילוסטר) של 1926 כותב קורצ'אק רשימות קצרות תחת השם "קצר ללא בושה". ברשימות אלה, שהן פיליטונים קצרים, מבקר ק. בדרך אופיינית לו את החברה הפולנית בימיו, ומקדיש הרבה מקום לבעיית היהודים.

היהודי נראה בעיניו נרדף ומוקע. בשיחה אומר אחד המשוחחים כי ירד בשפל המדרגה, נהפך לבור ולעם-הארץ במידה כזאת, עד שאינו מוצא לנכון לגדף ולסתום את פיו של יהודי הנתקל בו, אלא פשוט סר הצידה.

זהו שינוי שחל בו באיש, אשר בעבר, בהיתקלו ביהודי שמר על כבודו — קלל, גדף, ו"הלם בלוע". כעת, כששחה קומ"תו, למטה מכבודו לעשות כך. **ההיתקלות** ביהודי גורמת לגויים התרגשות, סבל וגועל. אחד מהם טוען, כי אינו יכול **לעכל** את התור ע"י הקופה, שבתחת-הרכבת ולהשלים עם העובדה כי קפטן פולני עומד אחרי יהודי ואחרי ארחי-פרחי.

"אני אעדיף לשבת בביתי, בלבד שלא אר-אה... אף אם יתנו לי הון תועפות של זה — לא אסע | ברר...".

ובתחום אחר של החיים, במסחר, המצב בלתי נסבל. יהודי נוהג ככל אדם-היתכן?

"בא יהודי, ואתה חייב לנהוג בו כשוח בן שוים. הוא מעז לעמוד על המקום... — ואתה חייב להתיחס אליו באדיבות ובנועם כי הרי הוא לקוח.

אסור לך לרקוע ברגל, ולשלוח אותו לעזאזל, ולומר "יהודי מצורע", לא, זה לא בשבילי (המסחר), כבר חשבתי עליך". והמוצא הרי ידוע, "יהודים לפלשתינה" ... כדור בראש, בלי משפט". "אחד משלנו ועשרה משלהם.. יהודים וגר-מנים".

"מלי פשגלונד"

הרגשתו הלאומית גברה והלכה, וב- אותה שנה הוא מפרסם ב"מלי פשגלונד" נד" מכתב, שנשלח לא"י, וזוהי לשונו: "אנו רוצים בהחלט, שיהיו לנו מכתבים מארץ-ישראל, שכן כאן מבקשים מעמנו, שנכתוב מה עושים הילדים ב-א"י, ואיך פועלים בתי-הספר שלהם, איך הם עובדים בשדה, ואיך לומדים שם, כי היתה פה תערוכה ארצישראלית יפה מאוד... כי על ארץ-ישראל כותבים המבוגרים בשביל המבוגרים בלבד... גם אצלנו יש בתי-ספר עבריים, ועתה ילדים רבים מבינים עברית, אנו שרים את "התקוה", רוקדים ריקודי ארץ-ישראל". ובגליון מאוחר יותר, באחד מגליונות חנוכה, כותב ק.

"חג נאה חנוכה - מזכרת המרד הזה. מוזר, כרגיל זקנים אוהבים להיות זהירים, יראים, שלא תבוא רעה לילדים - ובמקרה זה החשמונאי הרי קן שלח את חמשת בניו לקרב. כרגיל מחוללים מהפכה, צערים חזקים, נועזים, ופה התחיל בה ישיש, שידע הרבה, וחשב הרבה - וחזה מראש".

מי יודע, אולי בעיניו הזקן החשמונאי נאי אינו אלא ביטוי לקשריו אל סבו, שנחרת בזכרונו. יש כאן הידוש הקשר לאבות אבותיו, וגעגועים לשלשלת הדרך, להסטוריה של עם.

כעבור שנה (27.1.1928) כותב ק. ב' מכתב ארוך בקשר לפעולה הציונית:

"הנסיון לקשור שני קצות החוט, שניתק לפני אלפיים שנה, זה עניין קשה; הוא יצליח, כי כך תובעת ההסטוריה".

העובדים במחיצתו

משה זרטל* מספר בספרו על יחסו החם של ק. לתנועת הנוער "השומר-הצעיר". הוא אפשר שיתוף ילדי "הד"בית" בפעולות התנועה. "בחדר קסטנן זה שוחחנו על נושאים שונים, אך שני עניינים עמדו במרכז - ארץ-ישראל ו-חינוך ילדים".

הגב' ליסנר כותבת בספרה:?

"שפת הדיבור בבית היתומים היתה פולנית. אבל החיים והפעילות בו היו תמיד בסימן עם ישראל, מסורתו ותקוותיו. עול גדול לזכרו הקדוש של הד"ר עושים אלה הטוענים, שחיך לחת בוללות". בימי שבת ובמועדים "היתה אווירה מיוחדת שורה בביתנו - אוירת חג וקודש".

כל זה אמור עוד לגבי שנות העשרים. לגבי שנות השלושים התמונה ברורה עוד יותר. הסיפורים, שחיבר בשביל תנועות הנוער היהודיות, סיפורו ה- מעניין על משה, "ילדי התנ"ך", ורשמיו על ביקורו בא"י - דברים אלה

6. מ. זרטל, במחיצתו של יאנוש קורצ'אק ספריית-הפועלים 1962
7. הינדה לוי-ליסנר, במחיצתו של יאנוש קורצ'אק "דעת" 1965

ספרגים רוח ציונית-לאומית, ואין כל צורך לפרשם.

אולי יש שיטענו, כי למרות הכל נש-אר פולני, שכן אף לאחר ביקוריו בארץ הוא חוזר לוארשה שלו, וטוען, כי פולין ותרבותה - שלו הן. אולם למעשה זר-הי אשלייה שלו עצמו ולו רק בעקבות המשבר, שעבר עליו אחרי ביקורו השני בארץ, כאשר "אבדה מולדתו הראשונה". אך כאמור אין לבטל את הסמנים להרגשתו הלאומית, הניכרים במכתביו וב-מעשיו עוד בראשית צעדיו.

"הוא היה פולני - כותב זרטל - אך דאגתו לילד העוזב הובילה אותו בהכרח אל משכנות העוני, אל הרחוב היהודי, וכך נתעוררו זיקות למורשת אבות".

ויתכן, שהניסוח הטוב והמהימן ב- יותר הוא של נברלי, אשר כתב, כי ק.

"היה פולני לכל דבר... אבל היה גם גולשמידט".

עיונו בנושא זה אינו בא להדגיש את השתייכותו הלאומית ואת הזדהותו של קורצ'אק עם העם היהודי למן הרגע, שגברה בו ההרגשה של שותפות לעם, כאשר הודה, כי א"י היתה בשבילו עוגן הצלה. באנו לומר, כי עוד הרבה לפני כן, כאשר הכל חשבוהו לפולני, כבר קיננו בלבו רגשות לאומיים חזקים, שבטאן בדרכים שונות, גלויות ונסתרות. ואם אמנם בראשית דרכו היו לו ספקות, הרי במעשיו הוכיח ק., כי היה בו האומץ והעוז להודות בשגיאותיו. אם היה אי-פעם פטריוט פולני - זנח פטריוטיזם זה, ונהיה לפטריוט יהודי-לאומי - גאה, אשר אימץ לעצמו את הדרך של קידוש-השם של העם היהודי, במובן הנעלה של המלה.

החופשית של הילד, מסתמכים על נסיונם של המחברים עם קוראים צעירים בישראל.
הספרים הם:

קצת היסטוריה, קצת ביליוגרפיה

מאת: אסתר טרסי — גיא

בשנת 1924 פורסמה בפעם הראשונה באורח מוסמך רשימת ספרים לילדים ולנוער, שראו אור בעברית בארץ (ספרי מקור ותרגום). היה זה במדור "ספרים לנוער" שהופיע בכתביהעת הביבליוגרפית "קריאת ספר". צוינו אז 9 (תשעה!) ספרים. כדי לשבר את האוזן נאמר מיד, שכעבור קרוב ל-50 שנה (היינו ב-1972) נרשמו באותו כתביעת ובאותו מדור 224 ספרי ילדים ונוער.

מובן שהמספרים הרעולים האלו אינם מחכימים. כל עוד רעולים הם, כלומר כל זמן שאין מבררים, איזה אחוז בהם מהווה הספר הטוב לעומת הקלוקל, המקורי לעומת המתורגם, המסווג לגילים מסוימים לעומת הבלתי-מסווג, — אין לדעת, איך להתייחס אליהם, ואיך להעריכם. אבל גם הכמות היא ערך. ועובדת הגידול גם היא-ערך. מה עוד, שבמשך השנים הבריקו בין מחברי הספרים המקוריים שמוותיהם של ח"נ ביאליק, מרים ילך-שטקליס, פניה ברגשטיין, אנדה עמיר ובין מחברי הספרים המתורגמים. שמוותיהם של קורצ'ק, קדיה מולודובסקי, אנדרסן, צ'וקובסקי ועוד.

ובכל זאת לא היה בכך עדיין משום אתגר לכותב ספר בקורתי על ספרות ילדים בכלל או על ספרות ילדים לקורא הצעיר בישראל. החומר הספרותי, הנמצא בידי ילדים, זכה למאמרים שונים בעיתונות פדגוגית או בנוסף ספרותי, אבל במשך זמן רב לא זכה להופיע בספר המיוחד לו.

בשנת 1966 באה הסנונית הראשונה: ספרו של ג' ברגסון "שלושה דורות בספרות הילדים העברית", הוצ' "ייסוד", 1966, וראה זה פלא: היא עשתה את האביב. אחרי ספרו היסודי, עשיר תכנית ותוכן (מבוא תיאורטי מפורט, מאה שנים של יוצרים לקורא הצעיר בעברית, ממאפו עד עגנון ועד בכלל, פרק על עיתונות) כבד-משקל ורב-ערך מהותי והיסטורי כאחד באו הספרים הנוספים. הללו הם פחות ממצים, אבל יותר מעשיים, בעלי מוגמה מפורשת לתרום להרמת קרנה של הקריאה

1. קרית-ספר תרפ"ד-תרפ"ה. עמ' 943, סעיפים 88-97.
2. מנחם רגב, ספרות ילדים.

החופשית של הילד, מסתמכים על נסיונם של המחברים עם קוראים צעירים בישראל.
הספרים הם:

(א) ספרו של אלכס זהבי — "הקריאה החופשית" — כיצד לעודד תלמידים לקרוא ספרים בשעות הפנאי, בהוצ' משרד החינוך והתרבות ומכון הנרייטה סאלד, 1967.

(ב) ספרו של מנחם רגב — "ספרות ילדים" וכיצד לטפח את הקריאה בה, בהוצ' מכון סאלד ומשרד החינוך והתרבות, ירושלים, 1969. הכותרת של הספר הזה מעידה ברורות על תוכנו; המחבר דן על ספרות ילדים ועל בעיות הקריאה החפשית.

(ג) ספרו של מיכאל דשא — "חינוך לקריאה טובה", בהוצ' תרבות וחינוך, 1969. מתחת לכותרת באה ההערה המנחה: "מיועד למחנכים ולהורים". לשלושת הספרים יש איפוא צביון מעשי, מגמתם עזרה ממשית למחנך, להורה ולספרן המחברים מלוים את דבריהם ברשימות ספרים, מסווגים לסוגים ספרותיים ולגילאי הקוראים. באותה שנה, 1969, הופיעו עוד שני ספרים על ספרות ילדים.

(ד) ספרה של מרים רות — "ספרות לגיל הרך" בהוצ' "אוצר המורה", 1969.

(ה) ספרה של ד"ר אסתר טרסי-גיא — "בקורת זוטא" — בהוצ' "ניומן", ירושלים, 1969.

יתרונו הגדול של ספרה של מ' רות — בניגוד לכל קודמיה — הוא בעובדה, שהיא הגבילה לעצמה היקף הנושא, התייחסה רק לגיל הרך, ובכך אפשרה לעצמה להעמיק מבחינה פסיכולוגית, נוסף על יכולתה הרבה בהערכה ספרותית ובישומם הפדגוגי של מסקנותיה.

להלן אנסה להעריך את הספר "ביקורת זוטא", אם כי בקורטוב של סוביקטיביות, שכנראה קשה להמנע ממנה. חסרונו המובהק של הספר "בקורת זוטא" (המכיל הערכות ליותר ממאה ספרי ילדים ונוער), שהוא אי-אחידות בסיגנונם של הרשימות המכונסות, הוא אף יתרונו, שכן מובטחת בו גישה שונה ומגוונת לגבי כל אחד מן הספרים, צביון של חיות ואינדיוידואליות.

מכל מקום חלקו הטוב ללא ספק, של הספר הוא מבחר של קטעי ספרות מצוטטים מתוך הספרים המבוקרים, דבר המהווה מעין אנתולוגיה קטנה של פניני ספרות המיועדות לקורא — המאזין הצעיר.

(ו) לספרות התיאורטית הנ"ל יש להוסיף את ספריו המיוחדים של א' אוריאל אופק: "מרובינון קרוזו עד לובנגולו" "משלגיה עד אמיל" וכיו"ב.

דמויות

פרסים בספרותנו לילדים

מאת: אפרים תלמי

היו שנים של פעילות תוססת ורבגונית בשדה ספרות הילדים והנוער. הוצאות ספרים מכובדות יסדו ספריות מיוחדות לילדים. ויש טיפוח מיוחד של הוועדה לספרות ילדים טובה במשרד החינוך והתרבות. והסופרים לילדים אף זכו להערכה ולביטוי גאות בצורת פרסים שונים. אמנם יש דעות שונות בעניין הפרסים. יש המתלוננים על אווירה דחוסה גם בשטח זה; על לחצים ועל פרוטקטציות; על ויכוחים ומיקוחים וכיוצא בהם. אבל לדעת הרוב יש להדגיש את החיוב שבמתן פרסים על השלילה, אם ישנה ויש אומרים, שעדיין לא מצאו בשום מקום בעולם שיטה פשוטה ומתקבלת ביותר על הדעת מאשר מתן פרסים בצורה זו או אחרת. והרי איש לא יעלה על דעתו שבגלל כמה וכמה תופעות ששלילה בצידן, יש להפסיק כליל הענקת פרסים לסופרים ולמשוררים הראויים להם. פרסים אחדים נוסדו על ידי מוסדות ציבור, עתונים וגופים שונים. לא כולם האריכו ימים. בשנת 1956 חולק פרס טורוב (על שם המחנך ד"ר ניסן טורוב ז"ל) לסופר הילדים והנוער ליון קיפניס.

ספרות ילדים בעברית ימיה כימי הספרות העברית החדשה. חשובי סופריה בעת החדשה כתבו מעט או הרבה גם לילדים. אבל סופרים שכתבו בעיקר לילדים, רבו והלכו רק משנות השלושים ואילך של המאה הנוכחית. וכשאנו אומרים כיום ספרות ילדים, הכוונה בעיקר לספרים שכוונו לקוראים הצעירים; שיש בהם סימני היכר מובהקים, אווירה מיוחדת ומוגדרת והם עולם בפני עצמו. ספרים אלה כובשים את לב הקוראים בזכות סגורותיהם: הנושא לוקח-הלב, העלילה המרתקת, הלשון החיה, הצורה היפה, הרמה הספרותית, הנפשות הפועלות, הנושמות היות, טבעיות ואווירה של אמת. בעשרות השנים האחרונות התפתחה ביותר ספרות הילדים והנוער. חוגה-הקוראים גדל והלך בד בבד עם גידול הישוב העברי בארץ ישראל. רבו גם רבו הסופרים והמשוררים, שמגיל צעיר התמסרו לספרות הילדים והגיעו להשגים ניכרים. ורבים מהם אף גדלו או נתחנכו בארץ ישראל על ספרי לימוד ומקרא בעברית מילדותם. 26 שנות קיומה של מדינת ישראל

ספרים אלה פונים אמנם לקורא הצעיר (ולכן אינם שייכים במישרים לסקירתנו) אבל הם מצטרפים למגמה המשותפת של הסקירה, שהיא: לברר, איך נוצר, ומתן טיבו של חומר ספרותי לילדים.

ז) לעומת זאת את עבודתו האנציקלופדית של אופק אפשר לשייך לסקירתנו, עבודה זו היא ספרו: "עולם צעיר" — בהוצ' מסדה.

במבוא נאמר כי זהו "נסיון ראשון לכנס יחד את חשבי היוצרים, שספריהם נקראים על ידי ילדים ונוער בחמש יבשות תבל". הספר ערוך לפי סדר אלף-ביתי של שמות כל ערך כולל ביוגרפיה של היוצר, פירוט היצירות שכתב, והערכה ביקורתית.

ח) רשימת החלוצים בשדה הספרות לקורא הצעיר בישראל לא תהיה מלאה אם לא יצורף אליה שמו של משה חלפן.

בספר, שיצא לזכרו "ילד וספר", בהוצ' "קריית-ספר", ירושלים 1973, מעידים פרקים רבים, שחלקו של חלפן במעשה ובהלכה של הנושא הוא רב, ושתרומתו גדולה ואף מקדימה את הראשונים — בזמן ובגודל-ההשפעה.

לסיום, נחזור לסיפורה 224. מבלי לברר במקום זה את ההרכב שלה מהיבטים שונים, הניזכרים בתחלת המאמר, נגלה בה אספקט מעניין אחר, הראוי לציון: רשימת ספרי הילדים של הזמן האחרון ממשיכה את המסורת היפה של ספרותנו, את התקדים הנאה שנוצר עם ביאליק, כשגדול משוררנו הלאומי כתב גם לקטון הקוראים בארץ.

מסורת זו עדיין נמשכת; על דפי כתב-העת הביבליוגרפי "קריית ספר" אנו מוצאים במדורים למבוגרים מזה, ובמדורים לילדים מזה את השמות: ל' גולדברג, נ' אלטרמן, א' שלונסקי, ס' יזהר ועוד. ויש אתגר מרתק בבדיקת המוטיבים, שהסופר משתמש בהם למבוגרים, ושאינו הוא מרפה מהם גם בכתביו לילדים.

פרס ברש (על שם הסופר, אשר ברש ז"ל) הוענק למשורר רפאל ספורטה. בשנת תשי"ד חולק פרס ישראל לספרות למשוררת מרים ילן-שטקליס. בשנת תשט"ו הוענק פרס ישראל לספרות לסר פר אליעזר שמאלי. משום מה לא היה המשך לחלוקת הפרסים לספרות מטעם הממשלה. אולי יתעוררו ממשלת ישראל ושר החינוך והתרבות שלה ויחדשו את חלוקת הפרס הרם ביותר במדינה לספרות עברית, כשם שהיא ממשיכה בחלקת פרסי ישראל במקצועות האחרים. עוד מן הראוי לציין כי וועדת פרס אנדרסן, הפרס הבינלאומי לספרות ילדים, ציינה לשבח את הסופר והצייר נחום גוטמן ואת הסופר משה שמיר. ברשימתנו זו נסקור את הפרסים לספרות ילדים ובני הנעורים, הקיימים ועומדים:

- 1) פרס יציב של "דבר לילדים".
 - 2) פרס יצחק למדן של עיריית רמת גן.
 - 3) פרס על שם אסתר רבינוביץ של סמינאר הקיבוצים, אורנים.
 - 4) פרס זאב מטעם משרד החינוך והתרבות והוועד למען החייל.
- פרס יציב ותיק-הפרסים לספרות ילדים ובני נוער ער הוא 'פרס יציב', אשר השנה מלאו 20 שנה לייסודו. בתקנון נקבע כי זהו פרס לעידוד סופרים מתחילים וצעירים. במלאת 7 שנים לפטירתו של יצחק יציב, עורכו הראשון של "דבר לילדים", ו-63 שנים להולדתו, חולק ב-8 בפברואר 1954 בפעם הראשונה הפרס על שיר וסיפור,



יצחק יצחק יציב 1890—1947

שפורסמו ב"דבר לילדים" בשנת תשי"ג. בפרס זכו מיכל ליבנית על שירה — 'שן' החתי עם השמש"; ווארי אורן על סיפורו — 'הרפת שלנו'.

בחלוקה השנייה בשנת 1955 זכו תמר בורנשטיין ויוסי מרגלית. בחלוקה השלישית בשנת 1956 ניתן הפרס לא לשיר ולא לסיפור, כי אם לרשימות הכתב הנודד, היא גורית אקסלרד.

בחלוקה הרביעית בשנת 1957 זכה תה בפרס תרצה טנאי על איוריה וציוריה רבייהחן.

בחלוקה החמישית בשנת 1958 זכה בפרס רפאל ספורטה על שגרו: בחלוקה השישית בשנת 1959 זכה תה בפרס דבורה מוסנאון-עומר בעד "דפי תמר", שהיו חידוש בספרות לילדים בשל

ערכם החינוכי וצורתם הנאה, האהבה לעם ולארץ.

בחלוקה השביעית בשנת 1960 זכו המשוררים יפה קרינקין ודוד אגמון. צויין לשבח רפאל אליעז, שבשל מגרבלת הגיל לבעלי פרס יציב לא היה יכול לקבל את הפרס הראוי לו.

בחלוקה השמינית בשנת 1961 זכה תה בפרס מטעמה קשתי בעד רשימותיה שכוונסו בספר "השמש אורית".

פרס-עידוד ניתן לסופרת עולה מפולין, רומאנה אנקר, בעד סיפורה "במבי", שתורגם מפולנית.

בחלוקה התשיעית בשנת 1962 הורחבה יריעת הגיל והוסר התנאי של גיל 30. הפרס הוענק לליון קיפניס, מיוצר רי ספרות הילדים, במלאת 50 שנה למפ"על-חייו.

בחלוקה העשירית בשנת 1963 זכה בפרס יפרח חביב, איש כפר ועמל, חבר קיבוץ ומורה, בעד ספרו "מעשה בתרגולי הודו" הנושם ניחוח כפר וחקן צברי.

בחלוקה האחת עשרה בשנת 1964 הוענק הפרס לנחום גוטמן, שפרש לגימלאות לאחר 33 שנים ב"דבר לילדים". הוא הצייר הראשון שעטר ספרים לילדים ציורים הרוויים שמחת חיים, אמונה ביפה ובטוב. נחום פתח תקופה חדשה בספרות הילדים והעניק יותר מ-8,000 ציורים שונים.

בחלוקה השתים עשרה בשנת 1965 ניתן הפרס ליהואש ביבר על ספרו "פינת החי שלנו", הפועם אהבה לבעלי החיים ולטבע ויש לו ערך חינוכי רב. בשנה זו של חלוקת הפרס הוחלט על שינוי בשיטת הקביעה של הפרס. מעתה

ואילך יפורסם מיכרו על הסיפור הטוב ביותר מחיי הארץ, שיצטרך להכיל לא פחות משני גליונות דפוס וטרם ראה אור. ההצעות בעילום-שם ימנעו לחצים ומיקר-חים ופרוטקציות. כן נקבע גיל הסופר עד 40 (במקום 30). נקבעה התחייבות "דבר לילדים" להדפיס את הסיפור וגם לשלם שכר סופרים כמקובל.

בחלוקה השלוש עשרה בשנת 1966 זכתה בפרס גילי יער — יעקובסון סוקולובסקי על ספרה 'הילדים ברחוב אושה'.

בחלוקה הארבע עשרה בשנת 1967 ניתן הפרס לצביה בן-שלום על ספרה "הבריחה".

בחלוקה החמש עשרה בשנת 1968 ניתן הפרס ליוסי גמזו על ספרו "לא רוצים לישון — רוצים להשתגע".

בחלוקה השש עשרה בשנת 1969 ניתן הפרס ליגאל דרוקר בן נתן על ספרו "האגם בחולות".

בחלוקה השבע עשרה בשנת 1970 ניתן הפרס לעמוס לוין על ספרו "הסוסה הלבנה".

בחלוקה השמונה עשרה בשנת 1971 ניתן הפרס ליגאל דרוקר בן נתן על ספרו "החאן על הגבעה".

בחלוקה התשע עשרה בשנת 1972 ניתן הפרס לנעמי וישניצר על ספרה "קחו אותי הביתה".

בחלוקה העשרים בשנת 1973 ניתן הפרס לנורית שחם על ספרה "יומנו הסודי של עוזי תפוזי".

פרס למדן של עיריית רמת גן השנה מלאו גם 20 שנה לפרס עיריית רמת גן לספרות ילדים ונוער על שמו של



יצחק למדן 1899—1954

המשורר יצחק למדן ז"ל. הוא היה תושב העיר וחבר הוועדה לתרבות ולשמות של העירייה עד יום מותו. יצחק למדן הוא שהגה את הרעיון כי העירייה תקבע פרס לספרות ילדים ונוער בשיתוף עם אגודת הסופרים העבריים. לאחר פטירתו של המשורר הוחלט לקרוא את הפרס על שמו. **מתוך תקנות הפרס:**

סכום הפרס הוא 2000 ל"י ואינו ניתן לחלוקה אלא לסופר אחד בלבד. הפרס נועד לספרות הילדים בסיפור, שירה ומחזה.

מועמדים לפרס יכולים להיות רק סופרים תושבי הארץ.

הספר המוגש להתחרות על הפרס צריך להיות כתוב עברית במקורו, לא פחות משני גליונות דפוס, שהתפרסם במשך שנתיים שקדמו ליום ההכרזה על הפרס. אין לזכות בפרס אותו הספר או היצירה שזכו כבר בפרס ספרותי אחר.

חבר השופטים בן 3 חברים יכול לזכות שופטים שיתמנו ע"י אגודת הסופרים וחבר ממונה מטעם ועדת התרבות, כנציג העירייה.

השופטים בוחרים מתוכם יו"ר. חלוקה ראשונה של פרס למדן היתה בשנת תשי"ד (1954). בפרס זכה הסופר משה סתווי על ספרו "בדרך לארץ האושר". מאז חולק הפרס במסגרת חלוקת הפרסים האחרים של עיריית רמת גן. בפרסי למדן זכו הסופרים: בשנת תשט"ו ח. נעמני על ספרו "הרפתקאות ששון וגיורא".

בשנת תשט"ו גורית אקסלרד על ספרה "סינג סונג ואני".

בשנת תשט"ז יעקב חורגין — "יהלום הפלאים".

בשנת תשט"ז מנחם תלמי — "בעוז רוחם".

בשנת תשט"ז ברוך דגון — פיש קו — "כנף אל כנף".

בשנת תשי"ז חיים גוטמן — "החופש הגדול".

בשנת תשי"ז צבי זאורי — "הרפתקות יובל".

בשנת תשי"ז אברהם ויינברג — "מעטים מול רבים".

בשנת תשי"ט יזהר — "ברגלים יחפות".

בשנת תש"ך נתן יונתן — "בין אבני לענף".

בשנת תשכ"ב יעקב אורלנד — "בית הצעצועים".

בשנת תשכ"ד בנימין גלאי — "עטלפי עכו".

בשנת תשכ"ה אוריאל אופק — "איך נכתבו ספרי ילדים".

בשנת תשכ"ה משה בן שאול — "חלונות לשמים".

בשנת תשכ"ו יהואש ביבר — "אגות אדומים".

בשנת תשכ"ח דבורה עומר — "הבכור לבית אבי"; שרה גיבורת 'נילי".

בשנת תשכ"ט יוסף חנני — "שלושה חברים ואני".

בשנת תש"ל עודד בצר — "הצניחית שלא שבה".

בשנת תש"ל אפרים תלמי — "תעלולים בפרדס" (פרס יובל רמת גן).

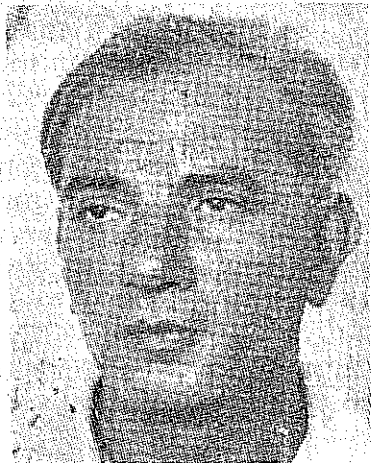
בשנת תשל"א שרה גלוזמן — "בן המוזג".

בשנת תשל"ב פנינה זר — "הידיד הלוחם".

בשנת תשל"ג אדיר כהן — "אלון בסער".

פרס אהרן זאב (1900—1969)

הפרס על שם אהרון זאב, משורר ומחנך נדב של דורות ילדים, בני נוער וחיילי צה"ל, נוסד מטעם משרד החינוך והתרבות והאגודה למען החייל. הפרס נועד למחברי ספרי ילדים מעולים ביותר בסדר פור, בשירה ובמחזה. סכום הפרס — 5,000 לירות, מחולק לשני חלקים שווים, שאחד מהם ניתן על ספר שחובר לגיל הנמוך. אם לא נמצא מועמד לפרס הרא-



שון השופטים רשאים לקבוע פרס שני במחצית הסכום.

לפי התקנות — מועמדים לפרס יכרו לים להיות רק סופרים תושבי הארץ. סופר שזכה בפרס זאב — לא יוכל לקבלו שנית אלא לאחר חמש שנים.

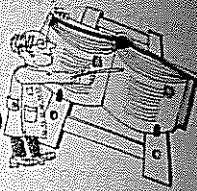
הספר המוגש לתחרות על הפרס, צריך להיות כתוב עברית במקורו. לתחרות יוגשו ספרים שראו אור בשנתיים שלפני יום ההכרזה על חלוקת הפרס, ואשר לא זכו בפרס אחר.

הפרס יוענק מדי שנה בהמלצת וועדת שופטים, שחבריה הם: נציג משרד החינוך והתרבות, נציג אגודת הסופרים העבריים ונציג וועדת ההנצחה לאהרון זאב. הפרס יחולק מדי שנה בטקס פומבי, בי"ח בתשרי — יום פטירתו של אהרון זאב ז"ל, או ביום קרוב לתאריך זה.

בפרס זאב זכו: בשנת תשל"א — בנימין תמוז על ספרו "עלילות הכלב ריזי".

ס' 25
בית המדרש לספרים העברי
הממלכתי ע"ש רוד ירין
ירושלים

סיתודה



לקרוא בקולירם

מאת: ישראל זמורה

א

הקריאה בספרים — תורה היא וצריכה למוד; לשוא סוברים הסוברים — והם רבים, ולא כולם בורים, חלילה — כי עיקרה שיגרה והרגל, וכי אינה צריכה טפול וטיפול מיוחדים; בידי כותבי-טורים אלה הרבה מאמרים. ואפילו ספרים ומחקרים על נושא זה, שכתבום חכמים, מורי-הוראה, מבקרים והוגי-דעות, ואחד מהם פרי עטו של המבקר, המורה לספרות, חבר האקדמיה הצרפתית, אמיל פגה — בשם "אמנות הקריאה", המכיל כמעט מאתיים עמוד, ופרקיו: "הקריאה האטית", "ספרי רעיונות", "ספרי רגשות", "מחזות תיאטרון", "משוררים" "סופרים סתמים", "מהברים מגונים", "אויבי הקריאה", "קריאה בספרי מבקרים", "קריאה חוזרת" ו"אפילוג"; וכתבו על הקריאה, נחיצותה, תועלתה ועל דרכי הקריאה — גתה, ניצושה, שופנהויאר, רוסו, זיהמל, גורקי ועוד; וכל אחד מאלה מספר, כמובן, על נסיונות קריאתו הוא, והעיקר — רבים מהם משיאים-עצה ומוריס-הלכה — מה לקרוא ואיך לקרוא; והוא אומר: — הקריאה בספרים אינה רק ענין להרגל ולשיגרה, אלא גם תורה, וצריכה לימוד.

ואם כן הדבר בכל הזמנים ובכל הארצות, לא כל שכן בארצנו ובשעה זו דוקא. הבקי בדברים ומי שענינו פקוחות לגבי ענין זה יודע בידיעה ברורה, כי הקריאה בספרים אצלנו, כיום הזה, מעטה בכללה, ולקויה בטעמה; כי את הדורשים לספרים — לקריאה לעצמם — ולא לשם מתנה ושי, שהם זולים ביותר — נער יספרם; אף הספריות הצבוריות, שלא רבות הן — אינן עמוסות עבודה ופעולה; והדורשים המעטים, דורשים ספרים "קלים" ואינם מבחינים, רובם ככולם, בין רע לטוב, ואם הם מבחינים, כביכול, הריהם בוחרים, ברוב המקרים — בספרים הקלוקלים.

אדרבא, לכו נא ותבדקו בעין בוחנת את הקטלוגים של הוצאות-הספרים המס-חריות בשנים האחרונות, ותווכחו על נקלה כמה מעטים הספרים בעלי המשקל — ספרי-עיון וספרי-הבקורת, ואף ספרי-פרוזה מקוריים, כי הכל מכוון — לספרי תשורה וראווה, המנופחים ומבריקים בחיצוניותם בלבד; תבדקו בעין בוחנת ותווכחו מה רבים... הלכסיקונים והאינצקלופדיות, כביכול, הערוכים בידי מלמדי-דרדקי, העושים מלאכת מספריים, בלי ידיעה ובלי הבחנה, בעלגות לשון, בסגנון לא-סגנון, ממש חוכא ואתלולא, בושה וחרפה לספרות ולעג לטעם הטוב.

האחרונות לפני מועד חלוקתו של הפרס. סכום הפרס, אלפיים לירות, מחולק אחת לשנתיים בחודש אדר.

החלוקה הראשונה של פרס רבי-נוביץ נתקיימה בכ"ד באדר תשפ"ח (24.3.1968). חולק הפרס הראשון: לישראל לרמן על ספרו "כל השבט הזה"

לדבורה עומר על ספרה "מעשה בלולי ה..."

כל פרס היה בסך 750 לירות. כן החליט חבר השופטים לקבוע פרס שני בסך של 500 לירות ולחלקו שווה בשווה בין המחבר והמאיירת של הספר "טל ועלעל" דוד אגמון ואורה איתן.

בשנת 1970 לא חולק הפרס כי בין 51 היצירות שהוגשו לחבר השופטים לא מצאו יצירה הראוייה לפרס כלשהו.

החלוקה השנייה של הפרס נתקיימה בשנת תשל"א (18.3.1971). חבר השופטים החליט להעניק פרס ראשון בסך 1,500 לירות למשוררת מיכל סנונית ולצייר אבי מרגלית על הספר "מה יש לעשות" שיצא לאור בהוצאת "מסדה". פרסי עידוד ניתנו לשני כתבי-יד:

לסיפור "רמי ופסיק מנאות רמים" לעודד בצר; ולקט שירים לגיל הרך לשולמית אפרת.

החלוקה השלישית של פרס רבי-נוביץ נתקיימה ב-5 באפריל 1973. חבר השופטים החליט לחלק את הפרס לשלושה סופרים, כמעט בחינת שלושה דורות: לנחום גוטמן ולמירה מאיר על ספרם "אני אוהב לצייר"; לבנימין הלוי על ספרו "אורי וערן".

בשנת תשל"א — עליזה עמיר על ספרה "הגשם דום ויהלום".
בשנת תשל"א — נורית זרחי על ספרה "אני אוהבת לשרוק ברחוב".
בשנת תשל"ב — תרצה אתר על ספרה "יעל מטיילת".
בשנת תשל"ב — נתן יונתן על ספרו "עוד ספורים בין אביב לענף".
בשנת תשל"ג — בפרס הראשון זכה בנימין טנא על ספרו "בצל עץ הי-ערמון".
בשנת תשל"ג — בפרס השני מירה מאיר על ספרה "אני אוהב לצייר".



הפרס על שם אסתר רבינוביץ

ניתן מטעם סמינר הקיבוצים "אורנים" הפרס נועד ליצירה ספרותית בשיר או בפרוזה המיועדת לילדים עד גיל עשר. הפרס ניתן לספר שיצא לאור בשנתיים



ודאי, אין שום כפרה יפה ל"מפעלים" מו"ליים אלה, אבל האמת ניתנת להאמר: אשמים גם הקוראים (לא-קוראים!) שלנו, שאינם בודקים ואין כוונתם לספר-קריאה לעצמם, אלא למתנה-לזולתם, או לראווה בספריתם המצומצמת והנלעגת, אכן, הוצאות-הספרים הצבוריות, שונות בנדון זה לטובה, אם כי גם הן חסרות תכנון כולל והכוונה לזמן ארוך, מתוך צרכי הספרות וטובתה.

יודעים אנו, כמובן, כי גם בארצות אחרות ובעמים אחרים יש ספרות קלוקלת, אל שאנו מצטיינים בכך ועולים, באופן יחסי, על כל השאר.

אצלנו אין מועדוני-ספרים, כמו אצל זולתנו, אצלנו אין כל השפעה לעובדה, שספר מן הספרים זכה בפרס, כדרך שנהוג בצרפת, שבה רבים הקופצים על ספר, שהוכרז כבעל "פרס גונקור" או פרס אחר; אין הספר בישראל עניין שהחברה עוסקת בו, ואין הוא משמש נושא לשיחה, אם שיחת-פולמוס ואם שיחת-חלוקת-רשמים; בכלל — הספר בישראל הוא בחינת "מחוץ לתחום"; רב מכר הנו ספר לא לפי מעלותיו, ולא בזכות שבחי מבקרים, אלא בזכות פרסומות של עתון והוזלה מדהימה, בחינת זכייה-ביס.

היכן תמצאו עוד ארץ כארצנו, שאין שום מו"ל כמעט, המוציא לאור במה ספר-רותית ואף לא שום חבורת סופרים, שכן המונופולין לשבעונים וירחונים ספר-רותיים שמור רק למפלגות או לארגונים מקצועיים בלבד.

בקצור — ארצנו היא ארץ שרק מעטים ממעטים בה קוראים ספר, קריאה לשמה, קריאה מתוך סקרנות, חובבות ממושכת ונאמנה, מתוך צורך הנפש וכוח החברה.



מכוח כל הנ"ל אני אומר: מצוות השעה היא לחדול מן הדיעה המקובלת, שאפשר להקנות קריאה למישהו בלי טיפוח וטיפול מיוחדים;

חובה עלינו להכריז ולהודיע: הקריאה בספרים תורה היא וצריכה לימוד; יש לחנך לכך, יש ללמד, לשקוד על הקנייתה לבנינו, החל מגילם הצעיר ביותר, כי בנפשנו הדבר.

ב

ואם הקניית הקריאה תורה היא, ורצוננו להקנותה לילדים הרי שראוי לנו ללמוד מן הנעשה והמקובל דווקא באנגליה, שהיא הארץ הקלאסית והמשובחת ביותר בפרט זה.

ולא בחרנו לנו אלא עניין אחד, שהוא מקורי מאוד, משופע חכמה, מכוח הניסיון, כדי לציינו בזה — הלא הוא העניין הקרוי באנגליה בשם "To read aloud" ותרגומו לעברית — לקרוא בקול-רם.

הכוונה אינה לקרוא בקול רם ספורים, או שירים, באזני פעוטים ופעוטות שטרם למדו לקרוא; שכן דבר זה מובן מאליו ואינו צריך ייחוד ושימת-דעת.

הכוונה היא דווקא — לקרוא ספרים בקול-רם לילדים היודעים כבר לקרוא; אלא שיש צורך, שמא אפילו הכרח, ללמד את הקטנים לקרוא ספרים מיוחדים,

בעלי סגולות לא-שכיחות, ספרים שיש בהם הומור דק, יכולת אמנותית נדירה, לשון עשירה; ספרים שהילדים עצמם יקראום באורה שגור וידלגו על העיקר שבהם ועל הייחוד שלהם; לשם כך — נהוג באנגליה שהורים ומורים קוראים ספרים מיוחדים אלה.

כמעט בכל רשימת-ספרים, שמחברים מוסדות החנוך, בחינת הדרכה לקוראים צעירים, יש מדור מיוחד, אנגלי מקורי, ששמו, כאמור — To read aloud.

פתוח לפני מדריך כזה, רשימת ספרים לילדים, מבני ד, עד י"ד, שצירפה סופרת לילדים, והיא גם מורה מנוסה; ובמדריך מדור כהנ"ל, ואנסה בזה לפרט כמה ספרים (המצויים בתרגום עברי) שיש לקרואם בקול-רם באזני הילדים:

- א. קרול לואיס: "עליזה בארץ הפלאות".
- ב. צ'רלס דיקנס: "אדרת הקסמים".
- ג. קנת גרהם: "הרוח בערבי הנחל".
- ד. יו לופטינג: "הספור על דוקטור דוליטל".
- ה. א. א. מילן: "פו הדב" ו"הבית בקרן פו".
- ו. א. סנט-אקספורי: "הנסיך הקטן".
- ז. פ. סלטן: "במבי".
- ח. פמלה טרברס: "מרי פופינס" ועוד.

ואכן — מי שמכיר טיבם של הספרים הנ"ל, יבין על נקלה משום מה נבחרו הם דווקא לקריאה בקול-רם; וברור — אלה ספרים-למופת, שמעלות מצוינות להם — הומור דק, כתיבה אמנותית, הם משופעים רמזי-חכמה, שיש בהם משום ביקורת החברה ומשום מוסר-השכל מוסתר.

מבוגרים הקוראים באזני צעירים ספרים אלה עשויים ללמדם פרק בהבחנה, למשך דעתם לסגולות כתיבה, להקנות להם, מכוח כל אלה, דוגמה לקריאה עצמית נוספת של ספרים בעלי ערך ומשקל.

האם לא ברור מה רבה החשיבות לדרך זו של קריאה? וכמה בחינות לענין זה: בחינה א': הקניית הבחנה בקריאה-בספרים לצעירים.

בחינה ב': הקריאה המשותפת של מבוגרים עם צעירים יחד — מעלה בעיני הצעירים את ערך הקריאה, מלכדת אלה עם אלה.

בחינה ג': קריאה זו מחייבת את המבוגרים להתעניין באופן מיוחד בספר, להת-כונן כדי להגיש לצעירים משנה מסודרת.

נמצא, איפוא, כי נשכרים על ידי קריאה זו גם המבוגרים וגם הצעירים כאחד. מפרט זה ניתן ללמוד הרבה, ומותר להסיק מסקנה מרחיקת-לכת, כי כדאי וראוי הדבר לקבוע בבתי-ספר תיכוניים ובסמינריונים שיעורים לקריאה בספרים, — שיעורים להלכה ולמעשה גם יחד.

הענין חשוב ודחוף, והלואי וישמעו הצריכים לשמוע והמצווים לעשות למען תרבות העם בארצנו; וכי יש מפפק כי צעד ראשון לתרבות היא הקריאה-בספרים; ושוב כדאי לסמס באשר פתחנו: הקריאה בספרים — תורה היא.

ס"ק

הוראת המעשייה בשלבי החינוך השונים

מאת : הדיה אפשטיין

1. בגן הילדים ובכיתות היסוד.

בכיתה העליונה של גן הילדים, וכן בכיתות היסוד, מרבית הגננות והמורות לסיפור לילדים מעשיות. אף במקראות לכיתות הנמוכות מוצעות מעשיות רבות. בדרך כלל נבחרות מעשיות פשוטות שיסודן מילוי משאלה¹. אולם, גם כאשר נבחרת מעשייה עמוקה יותר, ההתייחסות אליה בכיתות היסוד היא רק לרובד המניפסטי של המעשייה, ללא העמקה בהיבט הסמלי שלה. ובצדק נוהגות המורות כך, כי הילדים בכיתות היסוד עדיין אינם מסוגלים לחשיבה מופשטת הדרושה על-מנת להבין את הסמליות. לדוגמה: המורה קוראת את "מעשה העז" לש"י עגנון או "הנסיכה על העדשה" לאנדרסן, ולאחר מכן יוזמת שיחה בה מספרים הילדים מה מצא חן בעיניהם ומסיימים בציור סיטואציה מתוך המעשייה בהתאם לבחירתם.

1. אריך פרום מבחין בין שני סוגים של חלומות ומעשיות. אלו שביסודם עומד מילוי משאלה ואלו שביסודם עומדת הארה (insight) — הבנת האדם את עצמו.

FROMM ERICH, The Forgotten Language N.Y. 1951.

בגיל הצעיר נהנים מן הצד המרתק של המעשייה ובגיל גבוה יותר אפשר לחזור ולחשוף בה רבדים נוספים. אין אני גורסת "שיטה קונצנטרית" מתוכננת בלימוד המעשייה ואין הכרח לחזור לאותן מעשיות בכיתות הגבוהות, אך אם קיימת חזרה כזאת — היא עשויה להועיל, כאמור.

המעשיות המתאימות והאהובות במיוחד על ילדים בגיל הנמוך הן מעשיות שביסודן מילוי משאלה. ובעיקר: המשאלה שכרוך בה נצחונו של הקטן והחלש על הגדול והחזק ממנו². המוטיב החוזר במעשיות-העם שאימצו הילדים לעצמם הוא בסיפורים על שלושה אחים או שלוש אחיות המתחרים ביניהם והאח הקטן והצעיר מנצח, או מעשיות אודות חיות בהן החיה החלשה מנצחת את החזקה ממנה. בהזדהותו של הילד עם החלש המנצח, יש השלכה של מצבו ביחס לברגים ממנו, והזדהות זו מביאה אותו לתחושה אופטימית שהנה הקטן עשוי

2. אסתר רבינוביץ, המעשייה בחינוך, "אורים" כרך י"ד חוברת ר"ז תשי"ז.

3. מרים רות, ספרות לגיל הרך, הפרק — המעשייה העממית והאגדה, אוצר המורה, 1969.

להצליח ומכאן רווחה ריגושית רבה. מיותר ומזיק להסביר לילד מדוע גורמת לו המעשייה רווחה כזו בשלב זה, די בחוויה המהנה.

קיימת סיבה נוספת להעדפת המעשייה בגיל זה, כפי שראינו, הרובד המניפסטי במעשייה מותאם לקשבו הספונטני של אדם פרימיטיבי או של ילד; אין שיהויים ותאורים ארוכים, הדמויות הן סטריאוטיפיות ומעוצבות בצבעי שחור לבן, הנרשא יוצא דופן ומלהיב את הדימיון, מיעוט הגיבורים אינו דורש מאמץ זכירה, ואין בה רמזים לדברים בלתי ברורים — התמונה מלאה ושלמה עד לאחרית חייהם של הגבורים.

גורם נוסף לחיבתם של הילדים למעשיות הוא בכך שהן מאפשרות קטריזם לדוגמא: השנאה למכשפה או לאם החרוגת, המופיעות במעשייה הסמלים הבלתי מודעים של האם הרעה³.

על המורה לבחור בזהירות רבה את העיבוד למעשייה שאותו תביא לכיתתה. קיימים בשוק ספרי הילדים עיבודי-מעשיות רבים, שהנם בלתי אמנותיים. ארעה מעשייה עשויה להופיע בעיבודים שונים ולמרות שבכולן מסופר אותו סיפור מעשה, יכול עיבוד מסויים להיות יפה לאין ערוך מן האחרים. אם נבדוק, למשל, מעשיות-עם שתורגמו ועובדו על-ידי מרים ילן שטקליס⁴ או לאה גולדברג⁵

4. CAMPBELL JOSEF, The Hero With a Thousand Faces N.Y. 1956.

5. מרים ילן שטקליס "תפוחי העלמים" (קובץ אגדות רוסיות) "עם עובד" 1971.

6. לאה גולדברג, לכלוכית, שבעת העורבים, כפה אדומה, ספרית הפועלים.

ניווכח עד כמה נשמר בהן המבנה הקלאסי של מעשייה על החזרות שבה, הדיבור הישיר, משחקי המלים ושאר עקרונות המבנה. אותה יצירה שבעיבוד מסוים ניכר יופיה האמנותי, בעיבוד אחר הופכת לחסרת-טעם ומייגעת את השר מע.

בגלל ריבוי העיבודים הקלוקלים של מעשיות-לילדים יש לברור אותם היטב. אין לוותר על מעשיות ספרותיות, ולא על מעשיות-עם בתרגומם של סופרים גדולים, העשויות להתאים לכיתות הנמוכות. לכן, רצוי לקרוא בכיתה הנמוכה אפילו מעשיות פשוטות משל עגנון, כגון "מעשה העז". גם אם לא יובנו כל המלים, ובוודאי לא יובן תוכנה הסמבולי של המעשייה, יהנו הילדים מסיפור המעשה כפשוטו, כאשר המורה קוראת את המעשייה קריאה מוטעמת בכיתה.

קיימות מעשיות רבות שמבחינת תוכן ראוי לספרן בכיתה נמוכה, אולם עיבודן במקור העממי הקדום או עיבודן על-ידי סופר בן זמננו הופך אותן לקשות מדי עבור כיתות היסוד. כדוגמא לכך אפשר להביא את "אגדת שלושה וארבעה" נרסח אחד, וכן אגדות אחרות מתוך "ויהי היום". העיבודים של ביאליק אינם מתאימים לילדים קטנים, בגלל השפה הקשה וההארכה בתאורים המכבידים על השומע הצעיר. גם המקור העממי הקדום במדרש נתחומא, קצר ורומזני מדי ופנתו קשה. אולם עצם סיפור המעשה מלהיב את דמיונם של הילדים והרעיון ברובד המניפסטי על הכוונה אלוהית שאין להימנע ממנה, הנו פשוט ומוכן להם. מעשיות מסוג זה יכולה המורה לעבד בכוחות עצמה לסיפור שיתאים

לתלמידים הצעירים. לצורך זה חשוב שג' כיר את חוקיות המבנה של המעשיה. מה שמספר עממי משיג באופן ספונטני תוכל המורה להשיג באופן מודע. למשל: עליה לזכור לשלב דיבור ישיר בשיחה בין הגיבורים ולא להפכו לדיבור עקיף, עליה לשמור על פתיחה ותאור קצרים, שילוב משחקי מלים ופתגמים, שימוש ביסוד החזרה ועוד. שכן, כל אלה הינם מעקרונות המבנה של המעשיה.

אין צורך לשוחח עם התלמידים על המעשיה מיד לאחר שהמורה מספרת או קוראת אותה. לגבי חלק מן המעשיות רצוי להסתפק בשלב ההתרשמות בלבד. אולם, כשבוחרת המורה לשוחח על מעשיה מסוימת אין להעמיק עם הכיתה לרובד הלטנטי ולשפה הסמלית. עניין זה הינו מעל ליכולתם של התלמידים. מס' פיקה שיחת-חוויה קצרה כגון: מה מצא חן בעיניכם במעשיה. תיתכן גם שיחה קצרה על אופים של הגיבורים. בכיתות הגבוהות מיותר, לרוב, לשאול על אופיה של דמות שטוחה, סטריאוטיפית ומובנת מאליה. אולם בכיתה נמוכה, היכולת לסכם במשפט אחד או שנים את תכונותיהם הבולטות של הגיבורים ואפילו הם סטריאוטיפים, הוא תרגיל חשוב בחשיבה שיכין את הילדים לקראת הבנתן של דמויות מורכבות יותר.

2. בכיתות הבינוניות.

בכיתות הבינוניות ד'—ו' משתנה יחסם של הילדים למעשיה. הם מעדיפים סיפורים ריאליים, ובעיקר סיפורי הרפתקאות ריאליים. למעשיות הם מתייחסים בביטול כאל סיפורים המיועדים לילדים קטנים. הם בוגרים מדי מכדי לצאת

להרפתקה הדמיונית וליהנות מתכנה הגלוי כפשוטו, וצעירים מדי מכדי לרדת לעומקו של הרובד הלטנטי. לדידם — אל-טבעי ובלתי מציאותי — פירושה שקר. קשה להם לגלות את גרעין האמת בלבושו הסמלי. בכיתה בעלת רמה גבוהה במיוחד נוכל להביא לידי הבנה מסוימת של הרובד הסמוי, אך בכיתה בעלת רמה נמוכה דבר זה איננו אפשרי אם כך, כלום יש טעם לסכם עם ילדים בני עשר מהו אופיו של גיבור סטריאוטיפי או לחזור במלים שלהם על רובדה הגלוי של המעשיה? כלום הרעיון על השגחה אלוהית ושהכול נקבע מראש ב"אגדת שלושה וארבעה" נוסח אחד אינו מובן מאליו גם ללא עזרת המורה? לעומת זאת, כדי להבין את הרובד הלטנטי של מעשיה זאת דרושה בגרות ורמת חשיבה שעדיין אינם נחלת ילדים בגיל זה.

בדיקות המקראות לכיתות ד'—ו' מראה שעורכי המקראות סבורים שדווקא בגיל זה מן הראוי להרבות בהוראת מעשיות אחוז גדול של החומר הספרותי המוצע במקראות לכיתות הבינוניות הינן מעשיות ספרותיות, בעיקר של י. ל. פרוץ, ש"י עגנון וכו'. נ. ביאליק.

לפי דעתי, יש לצמצם את לימוד המעשיה בכיתות הבינוניות ולחזור לכך ביתר העמקה כאשר התלמידים בשלים לכך בכיתות חטיבת-הבינוניים.

3. בכיתות הגבוהות.

בגיל שתיים-עשרה, בערך, כאשר התלמיד הממוצע עובר משלב האופרציות הקונקרטריות לשלב של חשיבה מופשטת (בהתאם לאבחנתו של פיאז'ה), הוא

של בחינת המעשיה המוצעים ליחידה לימודית:

א. השפה הסמלית של המעשיה, הרובד הגלוי לעומת הרובד הסמוי.
ב. מבנה המעשיה — הדרך המתאימה ביותר לכך היא השוואת נוסחאות מקבילות של מעשיות עממיות וספרותיות.

ג. עריכת השוואה בין המעשיה כסוג פשוט של סיפור קצר ובין סיפורים קצרים מודרניים (לאחר שנלמדו בכיתות מעשיות שונות וכן סיפורים קצרים מודרניים).

ד. עריכת השוואה בין נוסחאות מקבילות של אותה המעשיה אצל עמים שונים. למטרה זו מתאימה במיוחד השוואה בין אויקוטיפ יהודי לבין אויקוטיפ מקביל אצל עם אחר, על-מנת לבדוק כיצד מגלם ומשקף כל אויקוטיפ את עולם הערכים של העם שיצר אותו.

ה. התייחסות למעשיות יהודיות בנות זמננו המסופרות בין עולים מתפוצות הגולה השונות, לשם חיזוק הקשר בין העדות ובין הדורות. בעיקר חשוב הדבר לגבי חינוך נוער בן עדות-המזרח, הנוטה להתייחס בזלזול למסורת אבותיו. הערכת הבן את המעשיות של אבותיו כיצירות ספרותיות וכתרבות בעלת ערך עשויה להוות אחד הגורמים לחיזוק הקשר בין הדורות וליניקה מן המקורות, במיקום התלישות שבאה עקב ההינתקות מן המקורות.

ו. כמו כן אפשר ללמד מעשיות המרוכזות סביב נושאים תכניים בהתאם לבחירת המורה, כגון מעשיות העוסקות

מסוגל להבין את השפה הסמלית ולהתייחס לרובד הלטנטי של המעשיה, ובצדק משולבות בתכנית הלימודים של כיתות חטיבת-הבינוניים מעשיות רבות. אחד האמצעים העשויים לעזור למורה להעמיק במעשיה היא עריכת השוואה בין נוסחאות שונות של אותה המעשיה: דרך זו עוזרת לתלמיד להבחין בין המהות לתפל והיא מתאימה במיוחד להוראת המעשיה, מכיון שלמעשיות רבות נוכל למצוא עיבודים מקבילים.⁷

יש מקום להעמקה במעשיות מסוימות גם בכיתות העליונות של בית-הספר התיכון. חטיבת-הבינוניים עדיפה ליצור בה יחידה לימודית שתלמד באופן שיטתי את המעשיה כסוג ספרותי. העמקה שיטתית במעשיה עשויה לשמש פתח לאבחנה ספרותית ולהבנת צורות ספרותיות מורכבות יותר בכיתות-התיכון העליונות.

היחידה הלימודית המוצעת יכולה לצאת אל הפועל כאשר עוסקים בנושא המעשיה באופן רצוף באחת מכיתות חטיבת-הבינוניים או לסרוגין בכיתות השונות של החטיבה. בשיעורים שונים ובמעשיות שונות מעמיק המורה בכל פעם בהיבט אחר, ולאחר מכן ניתנים שיעורי סיכום בהם מיישמים ומסכמים את הנלמד על-ידי בדיקתן של מעשיות חדשות שלא נלמדו קודם לכן. ואלה ההיבטים השונים

7. צבי אדר, תרגילים בהכנה ספרותית הוצאת

ניומן ת"א, תשט"ז.

8. AARNE, ANTTI, The Types of the Folktales.

Translated and enlarged by STITH THOMPSON, Helsinki 1961.

הקריאה החופשית לתלמידים עולים

מאת : אלכס זהבי

החדשה, הוא מעבר קשה וכמעט בלתי אפשרי. משום כך, נראה לנו שבתקופה שלאחר האולפן החניך זקוק להכוונה בקריאה ולעידוד על ידי מורה או ספרן הבקיא בצרכי הקריאה של התלמיד ובתחומי העניין שלו. שלב זה צריך להימשך עד שהצורך בקריאת ספרים בעברית (ייתכן גם, שבמקביל לקריאת ספרים בלשון אמו) יהפוך צורך טבעי, ועד שירכוש מיומנות בגילוי הספרים שהוא מעוניין בהם וזקוק להם.

הנחות מוקדמות אחדות

בעת לימוד לשון חדשה קולט הלומד בעיקר מלים, צירופי-מלים ומונחים הנחוצים לו למגע יומיומי עם הסביבה ולצרכי עבודה או לימודים. החשיבה ההידברות עם חוג האנשים הקרוב והביטוי הבלתי אמצעי לתחושות נעשים בלשון-האם גם לאחר שהשפה החדשה נרכשת.

חניכים רבים רוכשים בשנת הלימודים הראשונה אוצר מלים שמאפשר להם להידבר עם רוב חבריהם לכיתה ולחברה וללמוד את רוב מקצועות הלימוד (קודם הריאליים והטכניים, ואחר-כך גם חלק

בעוד שדרכי הקניית אוצר מלות היסוד וראשית הקריאה, הכתיבה והשיחה השתכללו בשנים האחרונות — בעיקר בזכות צוותי מורי האולפנים ומנחיהם, הרי בכל שקשור לשלב ביסוס הידיעות בלשון וההתערות בתרבות העברית, הרינו עדיין מגששים.

מכיוון שנראה לנו, שהתוודעות אל הספרות העברית (בהקשר העניינים הרחב של ההגדרה, הכולל גם ספרי מסה, ביוגרפיה ורפורטז'ה) עשויה להעמיק את הכרות העולה עם חברתו החדשה ואת מידת מעורבותו בה מחד-גיסא, ומאידך גיסא עשויה להעשיר את לשונו שבכוח ואת לשונו שבפועל ואת הכרותו עם רבדיה השונים של התרבות העברית, נדרשנו לגיזרה מוגבלת ומוגזרת של קריאת ספרים בעברית בשעות שמחוץ ללימודים (קריאה אכסטנססיבית).

המעבר מקריאה בספר הלימוד ומקריאה מדורגת, הזוכה בתימוכין של מורה האולפן (או המכינה) ושל הקבוצה הלומדת, לקריאת ספר המזדמן באקראי ללא סיוע — לרוב בתקופה שתלמיד שרוי בלחץ בתחומי הלימודים השונים בבית-הספר, ונאבק עם קשיי הסתגלות לחברה

שיות ראה את ניתוח "אגדת שלושה רות, שהן מעבר לזמן ולמקום מסוים. הדיון המעמיק בהן עשוי לעזור לבני הני עורים להבין טוב יותר את עצמם על בני יותיהם.

כמו כן, מתאימות במיוחד ללימוד בכיתות הגבוהות מעשיות ספרותיות עמיקות מאת סופרים כגון עגנון, ביאליק, אנדרסן, אוסקר ווילד ואחרים. ייתכן שריבלין מציע בספרו כיצד ללמד את המעשיות "אתרוגו של אותו צדיק" לשונית עגנון בכיתות הגבוהות. הוא מראה כיצד ניתן להעמיק בחשיפת משמעותה של המעשייה, אשר במבט ראשון נראית פשוטה כל-כך.

וארבעה" נוסח אחד לביאליק ומקורה העממי במדרש תנחומא).

לגיל זה מתאימות בעיקר מעשיות עממיות, העוסקות בשינוי שחל בגיבור משלב הילדות לשלב הבגרות. מעשיות אלו עורקות בבעיות אוניברסליות של התבגרות

בבעיה של יחסי הורים וילדים, קני את אחים, חכמה, גבורה וכיבוש היצר וכד'.

אין לרכז את השגת כל המטרות הנ"ל לשיעור אחד ולמעשייה אחת. בכל פעם תוצב רק מטרה אחת, וראיה רבי-צדדית של המעשייה תהיה תוצאה מסתברת. בתכנית הלימודים של כיתות התיכון העליונות אינו מופיע, דרך כלל, לימוד המעשיות.

אינני מציעה לבנות יחידה לימודית רחבה סביב נושא המעשייה בכיתות העליונות, כפי שהצעתי לגבי חטיבת-הביניים. אם נלמדת המעשייה בהרחבה בחטיבת-הביניים אין צורך לחזור על כך בכיתות העליונות. אולם, יש הפסד בכך שלפחות מעשיות אחדות אינן נלמדות בהעמקה, בעיקר מעשיות שנושאייהן הן מעבר ומעל ליכולת הבנתם של תלמידי חטיבת-הביניים. (כאילוטרציה לסוג כזה של מעשיות)

9. ראה ביבליוגרפיה מס. 4. חלק ראשון פרקים 1-2, מורה המעוניין יוכל למצוא שם ניתוח של מעשיות רבות כאלה.

10. י. י. ריבלין, מפתח דידיקטי להוראת הסיפור הקצר, הוצ' אוניברסיטת ת"א 1969.

מהמקצועות ההומניסטיים) ללא קושי רב, אם כי המחיצה בינם לבין הלשון מגבילה את יכולתם להתבטא חפשית ולהבין הבנה מלאה את הכתוב ואת הנאמר.

גם החניכים שרכשו לכאורה את הלשון ומצליחים לשוחח בה חפשית וקוראים חלק מחומר הלימודים אינם הופכים את העברית לשפת הקריאה שלהם. רובם חדלים לקרוא בכלל בגלל העדר ספרים מתאימים בלשון האם ובגלל האנרגיה הרבה המושקעת ברכישת הלשון החדשה וביצירת הקשרים החברתיים, לעתים מיעוטם ממשיכים לקרוא כל ספר המזדמן לידם בלשון האם.

התלמיד — העולה זקוק לקריאה להכין אתו בעברית משום שרק באמצעות הספרות יתעשר אוצר מליו, תתפתח רגישותו הלשונית (גם כלפי קונוטציות של מלים וצירופים), יתחזקו קשריו לתרבות העברית, וייווצר מצע תימטי ותרבותי להידברות מעמיקה יותר ולהבנה בינו לבין בני גילו.

חלק מהתלמידים — העולים, בעיקר אלה המגיעים מבריה"מ ומארה"ב, קנה הרגלים של קריאה להנאה בבית הישן, ושמירה על הרגלים מוכרים יש בה כדי לתמוך בצעיר ולחזקו בתנאים החדשים. נוסף את המובן מעצמו, שהקריאה להנאה באה לענות על צרכים פסיכולוגיים-בסיסיים, המתחזקים דווקא בתנאים של משבר הינתקות ומאמצי הסתגלות לסביבה חדשה: הבנת עצמו והבנת הסביבה, בתרזיס ופורקן.

דרכים

מן האמור לעיל ברור, שאיננו גורסים

שהתלמיד יפסיק לקרוא ספרות יפה בלשון אמו. אדרבא, בהמשיכו לקרוא ספרות יפה צפויה התעניינות גדלה בספרים ועשויים להתווסף תחומי-עניין חדשים אל אלה שהביא עמו. יש להניח שככל שיתרחבו תחומי העניין שלו בקריאה (וזהו תהליך אופייני לכל קורא, כשההיכרות עם נושאים חדשים ובעיות מפתחות סקרנות להרחבת הידיעה עליהם או למצב שבו יזדקק לחומר הקריאה המצוי להעמקת ההתמודדות אתם), כן יגיע בעברית (במקרים רבים החומר נמצא רק בעברית): יש להניח שהקורא בראשית ההתבגרות המגלה עניין בסיפורים היסטוריים והלומד הסיטוריה ישראלית, מתוודע אל פרקים מרכזיים באמצעות הטלוויזיה ואמצעי קומוניקציה של המונים אחרים יחפש אחר ההרומן ההיסטורי העוסק בעברם של העם והארץ, שהקורא בגיל זה המעוניין בספרים העוסקים גם בהווי החדש שנקלע אליו, וכן הדבר לגבי הקורא המעוניין בספרי מלחמה, בביוגרפיה ובספרי הרפתקאות — תחומי עניין אופייניים לשלבים הראשונים של ההתגברות, ולא כל שכן כש-מדובר ברומאן (רומאן המשפחה והרוח מאן החברתי). כך שהסיכוי שהקורא הממשיך לקרוא לועזית יגיע לצורך לקרוא ספרות יפה עברית נראה כסביר, אולם כדי לממשו יש צורך בשתיים:

א. מניעת פגישות מתסכלות ומכשילות עם הספר העברי;

ב. הבאת התלמיד אל ספרים שהוא עשוי להצליח לקרוא ולמצוא בהם עניין. משום כך, נראה לנו שהפגישה הראשונה עם ספרות יפה בעברית צריכה

הכלבה הצנחנית", ונערים — את "הילדים מרחוב מאפו" או את "שש כנפיים לאחד", או יתאימו להם ספר מאותו סוג.

בעוד שלא קשה להתאים ספרים לקוראים עד גיל 12, הרי הקוראים המבוגרים יותר יצטרכו להשלים בשלב ראשון עם קריאת ספרים טובים שנועדו לצעירים מהם (כך יוכל לקרוא הצעיר שנהנה מהביוגרפיה של בן יהודה ב"גשר" את "הבכור לבית אבי" של ד' עומר, והקורא שנהנה מהעיבוד של "חברים מספרים על גימני את "אש בהרים" מאת י' סלוא, או את "דרבנות ליגאל" מאת י' לרמן). יש לזכור, שבין הספרים המקוריים כמתאימים לגילאי 10—13, יש ספרים לא מעטים העשויים לעניין מבוגרים יותר, ורק הדפסתם בניקוד מונעת חלק מקוראים אלה לקרוא בהם.

דרך אחרת ל"כניסה" לקריאת ספרות יפה לא מעובדת, היא באמצעות ספרים מתורגמים שהתלמידים קראו במקום, ועלילתם מוכרת להם או זכורה. למרות שדרך זו עשויה להיראות מתאימה, עשויים להיתפס לה רק תלמידים לא רבים, בעיקר אלה המונעים ע"י הרצון העז לשפר את ידיעותיהם בלשון.

למרות שהספרים בעברית קלה הם לכאורה ספרי לימוד אין לקשור את הקריאה בהם עם הפעילות הלימודית ה"שורטפת" עלימנת שלא יפגע יסוד ההנאה שבקריאה. על כן, אין להטיל שיעורי בית בקריאה, ואין לכפות קריאת ספר מסוים, העשוי להיראות חשוב מטעם כלשהו בעיני המורה, אך אם קרה שקבוצה גדולה של תלמידים נהנית מספר מסוים, ורוצה לשוחח עליו בשיעור או במסגרת

להיערך באמצעות הספרים המעובדים לעברית קלה (רובם רואים אור בספריית "גשר" שליד הוצאת הספרים של הסוכנות). רוב הספרים המעובדים לעברית קלה מעובדים היטב למרות שאוצר המילים שלהם מצומצם ומשפטיהם אינם מורכבים, נשמרים בהם סיפור-המעשה ואיפיוני הגיבורים ומקומות ההתרחשות. למרות שהסיפורים מתומצתים (אם ע"י הבאת מבחר פרקים, או שמושמטים מהם פרטים החשובים פחות למהלך העלילה) על-מנת שמשך הקריאה בהם לא יארך יותר מדי — אין עיקר הסיפורים נפגע. מבחר הספרים מגוון — חלקם מכוון מראש לקוראים צעירים ("גשר לנוער") וחלקם, גם אם הוא מכוון לקוראים מבוגרים, מתאים לבני נוער ועונה על צרכיהם בתחומים שונים: שירה, בירור גרפיות, הומור, סיפורים מהווי הארץ, סיפורי המאבק לפני מלחמת השחרור וממלחמות ישראל, ספרים העוסקים בתקופת השואה.

לאחר שאוצר המלים של התלמידים יתעשר, והספרים בעברית קלה יהיו קלים מדי עבורם, יהיה צורך להדריכם במציאת ספרים המתאימים ליכולתם הלשונית, והעשויים לעניינם מאד.

יש להניח שככל שהמוטיביציה לקריאת הספרים הלא מעובדים הראשונים תהיה גדולה יותר, כך יתגברו הקוראים על קשיי הקריאה בהם. על כן רצוי שהמורה או הספרן יבחנו איזה מהספרים שקראו בעברית קלה מצא חן בעיניהם ביותר, ויציעו להם לשוב לקרוא אותו ספר במקורו — בתנאי שאינו קשה מדי (קוראים צעירים יוכלו לשוב ולקרוא את "שמונה בעקבות אחד", או את "עזית

אחרת, להציג שאלות למורה, או להיפגש עם הסופר (והסופרים א' שמאלי, י' טשרנוביץ-אביר, ש' נשמית ומ' תלמי נוהגים להיפגש עם תלמידים) יש לעודד זאת.

הערה על תחומי עניין בקריאה

מקובל על חוקרים וספרנים שקיים תהליך של מעבר מעניין בסוג מסויים של ספרים לעניין בסוג אחר. תהליך זה שנחזק קר בחברות שונות לא הוסבר עדיין כהלכה. ידוע גם שקיימות וריאציות שונות בחברות שונות, אולם, מקובל שברוך כלל הקורא הצעיר מתחיל בסיפורים העוסקים בסביבתו הקרובה ביותר ובסי-

פורי אגדה, עובר לסיפורי הרפתקאות (לארדווקא ריאליים) ולסיפורי חבורות, בשלב מאוחר יותר הקוראים נוטים לקרוא ספרי מסעות ותגליות, ספרים המרחיבים את מעגל הכרותם עם נופים ועצמים מחד גיסא ומעמיקים קשריהם עם דורות קודמים, חלק מהבנים מחפשים ספרים העוסקים בטכניקה ובספורט והבנות ב"סיפורי משפחה". לתקופת ראשית ההתבגרות אופייניים הנושאים שצינו בגוף המאמר. למרות זאת יש לעמוד על נושאי התעניינותו של כל קורא ע"י בדיקת הספרים שמצאו חן בעיניו וע"י האזנה לחוות דעתו על הספרים שקרא.

ניצוד נקרא קובץ ספרים

מאת ירדנה הדס

מחנכים ומורים לספרות מרבים לעסוק בבעיות הכרוכות בהוראת הסיפור רחב-היריעה (הרומאן, למשל) ובבעיות הסיפור הקצר (הנובלה, המעשיה), אך אין מרבים לתת את הדעת לבעיות הקניינות של קובץ סיפורים. אין הכוונה הפעם לאנ-תולוגיה המחזיקה מפרי עטם של סופרים אחדים, אלא לקבצים המכילים סיפורים שונים של יוצר אחד, ואשר נבחרו על-ידו וטעם הבחירה והליקוט עמו. אם נעייין בכמה מהם, נמצא שיש להם מכנה מהותי משותף, ולעתים יותר ממכנה משותף אחד. נראה לי, לכן, שעניין זה ראוי שנעסוק בו, ותלמידינו יצאו נשכרים. שני קבצי סיפורים, שעניינם אחד, ישמשו לי כדוגמה. שני הקבצים מתארים ילדות בעיר; בשניהם — סיפורים בודדים, שבמרכז כל אחד מהם ניצבת דמותו של

1. ש"י פנואלי. ספרות בבתי הספר, הוצ' "אורים" ת"א תשי"ג, / יוסף חנני, הוראת הסיפור הקצר, "אוצר המורה" ת"א תשכ"ח.
2. דוגמאות נאות לאנתולוגיות מסוג זה: "כואבות לי הנעלים" ו"עשרה סיפורים לקטנים — בהוצאת הקיבוץ המאוחד.

ילד אחר. אולם, עם תום הקריאה, מתברר לנו כי מן הדיוקן האחד שאותו תאר הסופר, הכרנו חבורה שלמה. בשני הקבצים מתוארות חבורות של ילדים יהודים, אולם האחת חיייתה וחוותה ברובע היהודי של וארשה שבין שתי מלחמות-העולם — ואילו רעותה קורמת דמותה בשכונה אחרת, בעיבורה של תל-אביב שלפני כשלוש שנים שנה.

והאת לדעת: כל אימת שאנו נגשים אל יצירה כלשהי — ובקובץ, הדבר חשוב במיוחד — ניתן דעתנו על שמה. שמו של הקובץ האחד הוא: "בצילו של עץ הער-מון" ושל השני: "הצרף ברחוב הצפצפות". מיד אנו עומדים על כך שמעמדו של העץ חשוב בשני הקבצים.

איני מתכוונת להתעכב על משמעות האילן כמסמל שורשיות וקשר חי שבין אדם לנוף ילדותו, הדוגמאות לכך רבות, והמנסה להוכיח זאת, כאילו התפרץ לדלת פתוחה. אולם היצירות עצמן מקנות לאילנותיהן קונוטאציות ברורות, שיש לגלותן תוך כדי קריאה ולהתעכב עליהן:

בנימין טנא שם בפי הערמון, כביכול, את צו המסירה לדור הבא. הוא מספר על שובו לרובע היהודי ההרוס בוארשה לאחר השואה, על כך שלא מצא את רעיו ואת ביתו, ורק העץ המפויח נותר שם; עד אילם לחוויות הילדות, שהתרחשו בצילו: "רק עץ הערמון שתק, נשאתי ראשי ולא האמנתי למראה עיני: ירקות בצבצה מתוך שחור הקליפה. הגדם המפויח לבלב. העץ הזקן, המעונה, געור שוב לילדות חדשה.

אותו רגע גמלה החלטה בלבי: לספר את ילדותנו שלנו... "

"בצילו של עץ הערמון", עמ' 6

ש. ניצן מייחד לעצים תפקיד שונה. אין בניהם צוואה. אך יש בהם ראשוניות, אמת ואכות-ראשוניים שהסיפור מכיר בצדקותה:

"הרחוב שלנו הוא הרחוב היפה ביותר בשכונה... לאורך כל הגדרות צומחות צפצפות זקופות קומה ומבריקות עליים. על כן קראנו לו בשם רחוב הצפצפות. ורק צריף אחד עלוב-מראה מזדקר לרעה בין טורי הבתים היפים, כמו שן חולה ועקור-מה... כאשר הקים ירקוני את צריפו, לא נראה בכל הסביבה אף בית אחד... גינה יפה טיפה לפני צריפו והיתה זו הגינה הראשונה בכל השכונה, ועצי פרי שגדלו בה, היו העצים הראשונים בין כל עצי הרחוב."

"הצרף ברחוב הצפצפות", עמ' 33—35

הצפצפות הזקופות, ה"חדישות", המעטרות את הרחוב המודרני, דוחקות אל האבן את עצי הפרי הראשונים, הותיקים. לאלה אין עוד מקום בעיר. ואפשר שעם עקירתם נעלמת השורשיות, ועימה צריף העץ. (בעיית העיור ומלחמתו בטבע היא

3. "בצילו של עץ הערמון", מאת בנימין טנא, ספריית פועלים, 1973.

4. "הצרף שברחוב הצפצפות" מאת שלמה ניצן, הוצאת ניומן, 1960.

עניין לשיחה בפני עצמה). אולם אם ננסה להציע קווי עבודה כלליים, נמצא, שעלינו להתחקות אחר הסיבות למותן שם הקובץ מזוויות שונות. לתכלית זו ניעזר במ-קומות, שמתוכם הוציא הסופר את השם. עלינו לשאול: אילו ציפיות מעורר בנו שם הקובץ? האם זה שמו של אחד הסיפורים? אם כן — מה אומר לנו הדבר (כמו אצל ניצן)? אם אין הדבר כן (בדוגמה של ט נ א) — מה תפקיד הכותרת? האם היא יוצרת איזושהי עמדה מוקדמת ביחס לתכנים שנכיר? ומה תהיה אותה עמדה לאחר קריאה?

זויות אחרת, ממנה נתחקה אחר השם, יהיה עיקוב אחר המוטיבים המשותפים לסיפורים שבקובץ⁵.

בעיקר נחפש את המוטיב בסיטואציה טיפוסית מסוימת, החוזרת ונישנית במ-רוצת הזורות בספרויות עמים שונים. סיטואציות כאלה בולטות בהישנותן, ובכך שהן מניעות את הסיפורים וחולשות עליהם.

לשם תרגול, הבה ונבדוק עניין זה בשני הספרים שלפנינו.

הסיטואציה הטיפוסית הבולטת ביותר בשני הספרים המתארים, כאמור, חבורות רחוב עירוניות (לא לגנאי חלילה) היא: קיומו של אחד שונה, דחוי, שולי, שנוא-המבקש באמצעים שונים להטב אליו את תשומת-לבם של השייכים, הנחשבים, המלוכדים. לא תמיד זוהי דמות סימפאטית. המרץ המושקע ביצירת דמות כזאת, שהיא מסכנה וקונה לב הקוראים, הוא בלא ספק פחות מזה המושקע בה כשהיא קשה אף לקורא, ולא רק לחבריה.

דמות כזאת היא הילדה איה, המשתייכת אל "הנחבאים אל הכלים ואין מרגישים כלל בקיומם" ('הצריף ברחוב הצפצפות', עמ' 9), עד שמתקיים בה "אין לך אדם שאין לו שעה".

לקבוצה זו של טיפוסים שייך גם הילד ירחמיאל, המכונה "ירחמיאל השמן", שהילדים אינם סובלים אותו ועם זאת מנצלים אותו. מעניין לעקוב אחרי הפיתרון של בעייתו ולהשוותו עם גאולתה של איה מאלמוניותה. נקרא עם הילדים את המומנט הזה בשני הסיפורים (עמ' 14 כנגד עמ' 88). נפנה תשומת לבם למילות דגימה או מילות מפתח, האופייניות לשלב מסוים בתוך הסיטואציה, שהיא המוטיב בדוגמה שלפנינו, שלטת התיבה בהקשר זה "פלא":

וכאן התחולל הפלא הגדול, (עמ' 14). "הנה גילה לעצמו בבת אהת עולם חדש ומופלא" (עמ' 88); "בבת אהת נקלע לעולם פלאות (שם); סוד גדול ונפלא" (שם); "והיה כל כך פשוט ונפלא להגיד להם את האמת" (עמ' 89).

השאלה היא: האמנם פלא כאן? האם זקוק ילד לפלא, על מנת לעבור את סף בדידותו להשתייך לחברה? התשובה, הניתנת על ידי הסופר היא, שהפלא מצוי באדם עצמו. בידיו — גאולתו.

5. "תכנים וצורות", עזריאל אוכמני, ערך 'מוטיב' עמ' 178-179. — 'ספריית פועלים'.

אם נלך בדרך ההשוואה, ונפנה אל השונה בחבורה בספרו של ב. טנא, נמצא דוגמה אחרת — שבה אין הנער נגאל, ואין מתרחש בו אותו "פלא":

"ולמחרת?"

"לא כלום. גולדין לא נעשה טוב יותר. הוא לא ביקש סליחה מרשקס. לא מצא לנכון לומר לו מילת תודה. עד לסופה של שנת הלימודים, שלאחריה עזב את בית ספרנו, נשאר גולדין יוצא-דופן, שגוא על כולם".

("בצילו של עץ הערמוץ", עמ' 55)

"פגע רע" זה, שעיצב ט נ א, לא נשתנה ולא נתקבל. הפלא לא ארע. נוכל להש-ווח, לשאול מדוע. שוב נגיע עם הילדים בהכרח למסקנה בדבר מהותו של ה"פלא", שהטכסט כל כך מדגיש את הציפיה לו, "למחרת". עיון כזה מעשיר, לדעתי, את ההבנה האנושית ואף משיג מטרת חינוכיות, בלי להטיף להן.

טיפול דומה נוכל לתת למוטיבים אחרים בקבצי סיפורים. עקת העוני, למשל, מתוארת באפנים שונים ומחפשת את פתרונה בסיפורים "השומר הזקן מן הבית החדש" (עמ' 58), "כאילו כל הזמן לילה" (עמ' 93, שניהם בספרו של ניצן) — ובכל תיאורי הרובע היהודי אצל ט נ א. וכאמור: נקפיד תמיד לבחון, בעזרת הילדים, לא רק את הסיטואציות הטיפוסיות החוזרות ונישנות, אלא אף את הפת-רונות השונים להן ואת הקשר בין אלה לאלה.

אף במישורים אחרים מאפשרת דרך זו מיצוי נאה של היצירה. נוכל לפתוח בש-אלה חברתית, לארדווקא ספרותית, כגון: מנהיגותם של ראשי החבורות שבט-פריס, בזכות מה באה להם? או: אינדוויזואליסטים שבחבורה — מה גורלם? מהו מקומם?

שאלה אחרונה זו, למשל, תוליך בהכרח אל עניין אחר: הויתור. הגדולה שבו והקושי שבעקביו.

אחת הבעיות, המתעוררות בחיי ילדים לפני כל אירוע בבית-הספר, היא בעיית התפקידים במופע או בהצגה, שהכיתה מכינה. לא פעם נופלים התפקידים הנכספים בחלקם של מנהיגי הכיתה או של מיוחסיה.

"השנה נציג את "בת-יפתח" — אמרה המורה, ומיד החלה לחלק את התפקידים. תחילה היססה המורה ולא ידעה על מי להטיל את התפקיד של יפתח הגלעדי, אך היה זה טבעי ומובן שאת תפקיד בת-יפתח — הטילה תיכף ומיד ללא היסוס על נורית.

וכי יכול להיות אחרת? (הצריף ברחוב הצפצפות", עמ' 12)

נורית היא המיוחסת בכיתה, היא הקובעת את מעשיה. אולם אין היא מצ-טיינת ביותר בבתי-יפתח. "אך איש לא העלה בדעתו להחליפה". כפי שנעשה לילד, שהחלף באחר בתפקיד יפתח (עמ' 13, שם).

מעניין לעקוב אפרי תהליך ההחלפה, כשהוא מתבצע, לחשוב: מה גרם לעניין

נעלים מארץ ישראל

מאת: אלכס זהבי

עמי שמיר, עיתונאי ותיק, אשר עלה ארצה בילדותו מפולין לארץ-ישראל, נזקק בספרו הראשון לנושא אשר אינו מקובל על סופרים ארצי-ישראליים בני גילו — החיים בפולין ערב מלחמת העולם השנייה.

מדריך כתיבתו ניכר, שחשוב היה לעמי שמיר, שהמציאות המתוארת על-ידו תעוצב במהימנות, גם כדי לשנות את דימויה הסטראוטיפי הרווח אצל בני הנער-רים מקריאה סלקטיבית ביצירות הסופרים היהודיים מראשית המאה, וגם כדי להדגיש את הבעייתיות של הקיום היהודי בגולה באמצעות סיפור-אמת שלשונו ודרך עיצובו קרובים לאלה של הקורא הצעיר. התייחסותו של עמי שמיר אל החומר ואל הקורא היא רצינית, הוא משתדל לחשוף את צדדיה השונים של מציאות ביתו, חיי בני משפחתו, חבריו ובית-ספרו, כשהוא מקפיד לשמור על איזון בנקיטת עמדה כלפי המתרחש ומשתדל לשמר את התייחסותו של הילד אליהם, למרות שאינו מעמיד פני ילד בכתיבה. תכונותיו כרפורטר נשמרות רק בבואו לתאר התרחשויות דרמטיות, ביקור בכרך, חתונת אחותו — אלו ואחרות מתוארות בקצב, תוך מתן תשומת-לב לפרטים העשויים לעורר עניין בילד, כשמפעם לפעם הוא משאיר את הקורא לעקוב בדריכות, יחד עם גיבורו, אחר גיזרה קטנה של ההתרחשויות המ-בודדות מן הכלל.

אולם, בתיאוריו, היפים כשלעצמם, נעדרת תכונת העוסק בתקשורת המונים, והוא מתעלם ממגבלות קוראיו העשויים להתקשות בקריאת קטעי תיאור ארוכים, שעניינם זר להם. יחסו הרגיש של עמי שמיר לחומר המתואר, ניכר גם במאמציו שלא לבדות דברים ושלא לעגל את העלילה למען הגברת העניין במתרחש. כך, למשל, איננו יודעים מה עלה בגורל שיעון הכיס היפה, שקיבל הגיבור-המספר מגיסו המיועד, שיעון שנלקח על-ידי הדוד הזקן עד שיתבגר, האם הוחזר לו השיעון טרם נסיעתו לארץ-ישראל או לא? כן איננו יודעים מה עלה בגורל הגיס והאחות שנכ-לאו בעוון הפצת תעמולה קומוניסטית לפני יציאת בני המשפחה ארצה. דמויות שונות, מעניינות מאוד, דוגמת הדודה העשירה, הסבתא והאחות (המד-

1. עמי שמיר, "נעלים מארץ ישראל", ציורים: נורית יובל, הוצאת "אטד", הליאביב תשל"ג—1973.

זה, מי החליט על כך, כיצד הגיבה על כך נורית — ואיך קיבלה את הדבר הילדה הראויה לכבוד, שלא רדפה אחריו מעולם. חשוב גם לשוחח על כך, שהחילופין לא ערערו את היחסים בין השתיים.

אותה גישה קיימת אף בבעיית המוסיקאי שבחבורה (ראה עמ' 129, ואילך). כאן חוזרת הסיטואציה של עימות אפשרי בין מי שניתנה לו ההזדמנות לבין מי שניחן בכישרון ובנטייה להתבטא בצלילים. חשוב שנעמוד על לבטיו של אלדד בויתורו לדני, על יסורי הקנאה ועל גדולת ההכרה בכך, שהכינור נועד לרעהו. נקרא את הקטע, המכיל את תגמוליו של הויתור.

"דני ניגן ואלדד ישב בין הילדים והקשיב. הוא הרגיש כיצד הצלילים הערבים נכמרים בלבו ומולידים בו חברות חדשה ואחרת אל חברו הישן. נדמה היה לו שדני מנגן בשבילו, אך ורק ובמיוחד בשבילו... (עמ' 142, שם).

נוכל לשוחח על השאלה מי הרוויח יותר ממי? נוכל גם להפנות תשומת-לב היל-דים לדימיון שבין שמות שני הסיפורים ("שתי חברות", "שני חברים" — האחד בראש הקובץ והשני בסופו), כי בעיית השם חשובה ביותר. ונוכל לצרף לדיון גם סיפור שלישי, הנושא קרבה לעלילה אשר בשנים אלה (האח של אחיו, עמ' 106, שבמרכזו הכושר לשחק היטב בכדורגל).

אין הספרים, העוסקים בחבורה ובהייה, עוקפים נושא רגיש כחטאות נעורים. החטא, המופיע בשני הקבצים, היא הגניבה. אין, כמובן, להירתע מטיפול בנושא כזה, כי מועקת המצפון המייסר על "סחיבה" כלשהי משותפת לילדים רבים. הם ימצאו דרך להשתחרר ממנה בעזרת חיקוי מעשי הילדים שבסיפורים או בעצם ההזדהות עמהם ועם פורקנם. אפשר גם לכוון מועד הקריאה בסיפור, המכיל בעיה מסוימת, שעה שהילד מתלבט בבעיה דומה לה. רצוי, כמובן, לא להעביר את השיחה לפסים אישיים, אלא אם כן הילד עצמו יוזם זאת.

הצענו דרכים אחדות בטיפול בקבצים. אין ספק, שהעיסוק בהם יוסיף לנו הע-יונות כהנה וכהנה, שהרי מספר המכנים המשותפים שבין הסיפורים אינו קבוע, ואין הם המפתח היחיד לטיפול באסופות הסיפור הקצר.

6. "גלידה" ביהצריך ברחוב הצפצפות עמ' 157, "החצוצרה" ב-צילון של עץ הערמון, עמ' 15.

ריכה בתנועות נוער) מתוארות ברגישות ובמהימנות, כאשר הקורות את הגיבור פוגעות בהן, אך אינן מתפתחות כדי דמויות שלמות, למרות שההתרגשות שמעורר חיבוקה של הדודה מסקרנת את הקורא, או שפעולותיה של האחות מזכירות מאד את פעולות תנועות הנוער כיום, אין אלה מועלים אלא פעם אחת. מהימנותו של עמי שמיר ורגישותו למגמה התיעודית של ספרו פגעו, איפוא, מעט בפיתוח העלילה ובאיפיון הגיבורים.

למרות מגבלות אלו ימצאו צעירים רגישים עניין רב בספר כמות שהוא בזכות הצלחת המחבר בעיצוב מערכת היחסים בין הילד לבין סביבתו הקרובה והרחוקה. קטעים מן הספר (שנדפסו ב"מעריב לנוער"), יכבשו לב כל קורא צעיר הן בזכות עלילתם המרתקת והן בזכות הבעיות הקרובות לבעיותיהם הם, אלא שהן מועברות לסביבה זרה ולזמן אחר.

במרכז הספר — ביתו של הגיבור המספר, שאביו קם יום אחד ועלה לארץ-ישראל, כשהוא מבטיח להעלות אחריו את בני משפחתו. משך שנים מתמודדת האם, בעזרתו הנדיבה של אחיה, עם בעיות הקיום של המשפחה ועם בעיות ילדיה הגדלים והמתבגרים, כש"נוכחות" האב מסתכמת במכתבים מליציים מעט, שהמידע המועלה בהם זר בתכלית למציאות שבה חיים הילד ובני משפחתו. המציאות המתוארת בספר היא עיירה קטנה בפולין של שנות ה-30, אשר החשמל, הרדיו, המכונות והמים הזורמים הם בבחינת משאלת-לב שאינה כדי הישג עין. ההווה היא של קהילה קטנה, שהכל חשופים בה לכל, ולמרות זאת נותר הרבה מן המסורת שהיתה מקובלת, ורוחות הפרצים של התנהגות חילונית, הלכי רוח חדישים, העדר אמונה וכו' — עושים בקהילה כבשלהן לצד שרידי מסורת רבים הנשמרים מחוץ להקשר המקורי. העוני הוא גדול (אחותו של הגיבור — צעירה משכילה ואינטליגנטית מש-כירה עצמה כמטפלת בבית עשירים בלודז'), ואפילו אורח חייו של הדוד הע-שיר אייזיק, הוא אנאכרוניסטי וכן מבנה פרנסתו, המזכיר את זה של אריה בעל גוף. התדהמה התוקפת את המספר בפגשו את מציאות העיר הגדולה והמודרנית משולה לזו של הילד מהרי כורדיסטן או מהרי האטלס בבואו לראשונה לתל אביב. המרחק בין העיירה לבין העיר הגדולה הוא מרחק דורות בהישגי הטכניקה, ברמת החיים, בדפוסי החיים ובהלוך המחשבה. מתברר מכך גם מדוע נתפסו יוצאי העיירה לרעיונות קיצוניים בבואם לעיר הגדולה. קיים דמיון רב בין מציאות העיירה המוד-רנית אירופית בשנות ה-30 לבין מציאות הסביבה המזרחית של שנות ה-50 וה-60. מעניינים הסיפורים על יחסי יהודים וגויים, על עוצמת הילדים היהודיים כמקור לקנאה ולשנאה כלפיהם ועל המאבקים בין אלה לאלה, כשהילדים היהודיים מגיבים בגאווה ומתוך תחושת כוח על כל התגרות. מעניינת ומקורית היא הצגת יחסם של הילדים והמבוגרים לארץ-ישראל: חרף אמצעי התקשורת המונים (עיתונות יהודית ענפה; ראדיו ותקליטים), וחרף קשר המכתבים הישיר שיש לחלק מבני העיירה עם בני משפחותיהם החיים בארץ-ישראל, לא הועם זוהר האגדה

הרומאנטי של הארץ. היא נתפסת כארץ שבעת המינים, כמקום בו מתחולל שינוי נפלא באנשים, כארץ שאנשיה כל יכולים (הפרק העוסק בנעליים שקיבל המספר מארץ-ישראל מאיר עניין זה באירוניה). אף בני הנוער, המשכילים כביכול, המכ-שירים עצמם לעלייה, יוצרים לעצמם מין ארץ-ישראל המצדיקה פיתוח תרבות נעורים, המאפשרת להם להינתק מהוויתם האפורה של סביבתם ולבדות מציאות רבת ציפיות שאין לה אחיזה באמת.

נראה, איפוא, שמהימנותו תיאורו של עמי שמיר מזכה אותנו שלא במתכוון בראייה משוחררת ולא קלישאית של מציאות העיירה היהודית, שזכתה בתרבות העממית לדימוי מוצק ומנותק מקשר למציאות קונקרטי. אף בתיאוריו את העיר הגדולה מרמז עמי שמיר שלא במתכוון על מאפייני הווייתו של המעמד הבורגני ועל הרקע לפניית צעירים יהודיים לקומוניזם. תיאוריו אלה משוחררים ממוס-כמות ספרותיות מקובלות ומאינטרפרטאציות סוציולוגיות בעלות מגמה פוליטית מובהקת שרווחו אצלנו.

הנה כי כן, הפגישה המזומנת לקורא הצעיר עם מציאות יהודית של לפני דור ושניים אינה רק פגישה מעניינת, ולעתים אף מהנה, אלא שגם צורת הארתה בשלה יותר ומהימנה יותר מאלו שהיו מזומנות לו, אילו נתוודע אליה באמצעות סיפורי הילדים של דינזון, של אש או של שניאור (בלי לערער על ערכם הספרותי של אחדים מהם), וקרובה יותר למציאות של דור הוריו והורי הוריו מזו המתוארת בסיפור-יהים הנפלאים של ביאליק, של עגנון ושל שלום עליכם.

כאשר הוצע לי הספר לקריאה, נתלוותה להצעה ההנחה שאין ילדים ישראלים מוכנים לקרוא ספרים שגיבוריהם הם ילדים יהודים בגולה, ונתלוותה אליה התקווה שפתיבה ישראלית, דוגמת זו של עמי שמיר תקרב אל מציאות יהודי אירופה המז-רחית. דומני, שההנחה היא מוטעית ומוזממת יום-יום בספריה, כאשר ספרי י' ז'מיאן, מ' הלוי, ל' קיכלר, אנה פרנק, ר' קרן או י' קורצ'אק מושאלים בזכות היותם ספרי ילדים טובים. דור הילדים של היום משוחרר לחלוטין מרתיעות שאפיינו את בני הנעורים (ולא את הילדים שהתרפקו על "קידוש השם" ועל "יוסלה"), דור או שניים קודם. ואם אנו ממליצים על ספרו של עמי שמיר, הרי זה בזכות הפרקים הטובים והמרתקים שבו, ובזכות הסיכוי שבאמצעותם יזכו הקוראים, ואולי אף מוריהם, להארה מהימנה ולנקודת מוצא נכונה להתייחסות להווה היהודית שממשיכה להט-ביע חותמה עלינו גם עתה דור לאחר חורבנה.

בית אבי - גולדה מאיר

מאת : שמואל ברגסון

הנדרשות מהמספר מחייבות אותו רישון עצמי בבואו לתאר את מעשיו ואת פעולותיו.

האוטוביוגרפיה המשכנעת, ובמיוחד נוער, היא זו המגלה את אומץ ליבו של המספר לחשוף את עצמו בפני הקורא על רקע אירועים שקרו בחיים האישיים, על אורותיהם וצלליהם. נוער, השרוי בלב-טים נפשיים, החרד שמא ייקלע לשגיאות ולסטייות, שואב עידוד רב מפגישה עם אישים דגולים המספרים על התבגרותם. הנה מתגלה לצעיר אדם גדול ומפורסם, שעברו עליו אותם הלבטים, שנתפש לאור תן החולשות והתנסה באותם המאבקים שעתה הוא עצמו מתנסה בהם. וכך הוא חושב בליבו: "הנה ראו, גם הם האנשים הגדולים כאבו, רעבו, סבלו והיו עצובים, גם הם עמדו בהתנגשויות ועימותים בחיי היום-יום ולא תמיד הכול מסתיים בטוב, ובכל זאת יצאו מכל המצבים האלה חזקים ומחושלים באופיים. פגישה כזאת מעוררת תקוות ומבטיחה סיכוי לעתיד!" כזאת היא האוטוביוגרפיה של גולדה מאיר, "בית אבי", וזה עיקר ערכה החינוכי. גולדה מאיר מספרת זכרונות מבית אבא בפתיחות מירבית. בנינו מופיעים סבא וסבתא, אבא, אמא, אחים ואחיות, על רקע דאגות, לבטים

ביוגרפיות של אישים דגולים מושכים את ליבם של בני הנוער. הם מחפשים בהם את הדוגמא לחקותה ואת המופת להזדהות עמו. הם רוצים להכיר את המעשים בעטיים זכו לתהילה. אולם, זה רק מניע אחד להתעניינות. בעיקר מחפש בביוגרפיות הקורא הצעיר תשובה לשאלה: האם האישים המפורסמים הם ככל בני-האדם?

ערכן החינוכי של ביוגרפיות איננו דווקא בתיאור המעשה שהביא לו תהילה. שכן זאת אפשר למצוא גם בספרי ההיסטוריה. חשיבותן של הביוגרפיות היא בתאור תהליך הצמיחה האישית, הייחודית, בתיאור מאבקייהם בתחום המשפחתי ובתחום החברתי הרחב יותר — הלאומי והכלל-אנושי.

ביוגרפיות אלה מתמקדות בניסיון לתאר כיצד חושל אופיה של האישיות המהוללת בחיי היום-יום וכיצד התגבשה אצלה האידיאה למענה היא נאבקה על רקע הסביבה שבה גדלה. קשה להשיב על שאלות אלה תשובה מלאה בביוגרפיות, על אחת כמה וכמה באוטוביוגרפיות. הצניעות והענווה

1. גולדה מאיר, בית אבי, הוצאת הקיבוץ המאוחד 1972.

ושמחות המוכרים לנו עד היום בחיי המשפחה. ייחודו של הספר בדרך סיפורו: גולדה איננה מתארת דמויות ואינה מעריכה התרחשויות, היא מספרת אי-רועים שהיו ומתוכם מזדקרות הבעיות והדמויות שהיו מעורבים בהם.

הסיפור מורכב משרשרת של אפיזודות, כל אחת יכולה להיות מתוארת גם בנפרד, בהשות עצמה. יש בה גיבורים, עלילה, התחלה, סוף ופואנטה. אך כולן יחד מתוארות ברצף של מסכת חיים אחת, ומצביעות על ציוני דרך בצמיחתה של אישיות אחת, אנו עוקבים אחר תקופת הילדות ורשמיה, הנעורים ולבטיהם, הבגרות ומבחני האופי כפי שבאו לביטוי בסביבה ממשית ומוכרת.

בחירת האירועים איננה מקרית. אלה הינן חוליות חוליות המקיפות גילים וזמנים שונים, מרחבים גיאוגרפיים שונים, והן מבהירות בעיות אנושיות שהעמידו במבחן את הדמויות המופיעות בעלילה. וכל החוליות מצטרפות לשרשרת אחת. תודות לכך עוטה הסיפור ממדים נוספים, המוציאים אותו ממקורות החד-פעמית והוא מקבל משמעות רחבה יותר.

הממד של התבוננות עצמית מתקבל תודות לכך שזה סיפורה של אשה על-יד דותה כפי שהיא נראית לה עצמה כעבור שנים רבות. הסיפור יוצא מזוקק דרך ניסיון חייה שלה, העשיר בפעילות ובחשיבה. דרך סיפור זו יוצרת איזה דיסטנס, אווירה של אובייקטיביות. אנו מאמינים שהמספר המבוגר השתחרר ממעצורים פסיכולוגיים, הוא נאמן עלינו ונתון לשיפוטו של הקורא. זה הוא, למשל, הסיפור על הבריחה מהבית של שתי האחיות,

הרוצות להגשים שאיפות אישיות בניגוד לרצונם של ההורים (עמ' 29, 36). זה הוא הסיפור על הילדה הנאלצת לעזור בחנות ומסרבת, כי אינה יכולה לעמוד בבושה של איחורים לבית הספר (עמ' 30). אכן אלה דראמות משפחתיות המעלות בעיות פתוחות לדיון.

ממד נוסף מעניק לסיפורים — ההרמור. הודות לו משקיפים אנו על מומנטים טראגיים בסיפור מתוך פרספקטיבה. בתצחוק עולה על שפתותינו ואנו סולחים. ההומור מוסיף לסיפור חן ושנינות, וחושף ראייה מפוכחת וחכמת-חיים.

אולם מלבד אלה יש לסיפורים גם ממד היסטורי. האירוע המשפחתי הפרטי מעוגן בתהליכים חברתיים רחבים יותר. ההתנגשויות המשפחתיות מתוארות על רקע מהפכנותה ובריחותיה של האחות, והן קשורות לתנועה הסוציאליסטית המהפכנית ברוסיה (עמ' 19) עבודות הנגרות של האב, שלא נפדו, קשורות באנטישמיות המובהקת של הצארים (עמ' 15).

ההגירה ההמונית של יהודי רוסיה, בראשית המאה-העשרים, מוצאת ביטוי בהגירת האב עם כל הכרוך בכך בחיים המשפחתיים. וכך עוברת לפנינו פרשה היסטורית מאלפת, מודגמת באירועים קונקרטיים, המשתרעת על מרחקים גיאוגרפיים, מרוסיה דרך אמריקה עד ארץ-ישראל. וכך עוברים בפנינו לבטים אידיאיים של משפחה יהודית, הקשורות ב"בונד", בסוציאליזם ובמהפכה העולמית עד המאבקים על הציונות והגשמתה החלוצית במרחביה.

(המשך בעמוד 55)



על קטנים וגדולים:

מאת: לאה חובב

נפש הילד הזכה והתמימה עולה ומבצבצת מכל אחד משנים-עשר השירים הכלל לים בספר, ונחשפת לפני הקורא המבוגר החודר בעזרת השירים לפני ולפנים שלה. לילד הרך, השומע את השירים, מתגלה בבואתו שלו. השירים מבטאים את רגשותיו, ומשמשים לו פה ולשון. כך מגיע הילד לכלל הזדהות עם גיבורי השירים, ונהנה מן ה"סוף הטוב" המבטיח ומעודד אף אותו.

עולמו של הילד בספר זה מצומצם ומוגבל עדיין, בהתאם לגילו. המשפחה, הנוף המשחקים והרצון להיות גדול, הם מרכזי חייו. יחסיו עם אמו, כעסה, אהבתה אליו והצורך לזכות בהבנתה — עומדים במרכז עולמו, והם הנושא העיקרי של הספר. שוב עולה כאן הנושא הידוע של "הילד הרע" החוטא ושוגה "לא בכונה" ומעורר את כעסה של האם כנציגת עולם המבוגרים. השיר "סוד כמוס לדבני", בו נותנת המשוררת את הדברים בפני הילד השופך נפשו לפני "חברו" "הדבני", הוא אחד הפנינים שבספר. המאורעות המתוארים בו הם ריאליסטיים, מהי היום-יום של הילד, אך מעורבת בו האנשת הדומם, האופיינית לגיל הרך.

יחסי אחים במשפחה עולים מן השיר "אח גדול ואח קטן". נושא זה קרוב ללך, והמשוררת כבר העלתה אותו בשיר "האח החדש" שבספרה "שלוש לך אורחתי" (הוצאת "מורשת"), אולם כאן מושם הדגש על קנאת האח הגדול בקטן, בעוד בשיר "האח החדש" פונה המשוררת אל ההורים שלא הכינו את בנם כראוי לקראת המאורע.

לשונה של רבקה אליצור, המובנת היטב לילד הקטן, עשירה ומלאה ניבים שורשיים מחד גיסא, ומאידיך גיסא היא מביאה את לשונו של הילד, שהבעתו לוקה בחסר. כך מועשרת שפתו של הילד השומע, ויחד עם זאת מהדהדים באזני הקורא דברי הילד ולשונו:

"אמא לא כועסת עוד

אמא כבר... מאד מאד"

השירים כתובים בחרוזים מגוונים, וברבים מהם אף הקצב קל ומתנגן. הוצאת "מסדה" הוציאה את הספר בחידור. בכל עמוד נדפס איור לשיר, השופך אור וממחיש את התוכן, ויכול לשמש מדרש תמונה לעצמו.

1. "סוד כמוס לדבני". מאת: רבקה אליצור, ציירה: אלונה פרנקל, הוצאת "מסדה", 1973

סקירות ספרים לכיתות נמוכות, בינוניות וגבוהות

לכיתות הנמוכות

צמד חמד

כתבה: עליזה סטרוד, ציירה: אלונה פרנקל. "מסדה" 1973.

16 שירים לילדים בגיל הרך שנושאים קרובים להם ולסביבתם: אבא, אמא, אח ואחות, בעלי-חיים, ועצמים או תופעות טבע שהילד עד להם וער להם. עושר הצבעים מוסיף חן לספר.

אני שר מאושר

כתבה: אנדה עמיר-פינקרפלד, צייר: נחום גוטמן "מסדה" 1973.

שירה לילדים מן הז'נר הידוע. הנר שאים — הגים, מיסחקים. תופעות בטבע, בחיק המשפחה וכדו'. אנדה מאנישה את הדומם; הצעצועים הרהיטים וכלים אחרים פועלים כבעלי-חיים.

אבא של אפרת

ספרה: נירה קרן, ציירה: אראלה, "ספריית הפועלים" 1971.

סיפור קצר על אבא של אפרת שהלך ולא חזר.

בספרון זה, שלצערנו אקטואליותו לא

פגה, מגישה המחברת בפשטות את הלך-הרוח השורר בבית לאחר שאבא לא חזר.

גדא וביש גדא או חלב הלבניאה

כתב: יצחק בשביס-זינגר, תרגם: זוד בן-נחום, ציירה: כרמלה טל. ספריית הפועלים. תשל"ג—1973.

אגדה על שתי רוחות: גדא — רוח טובה, וביש גדא — רוח רעה, שהתערבו ביניהן על יכולתן להיטיב או להרע.

המאבק הוא על גורלו של נער עני, יתום, שמו תם. גדא שואף להביא לו אושר ולעשותו חתן המלך, ואילו ביש גדא "מבטיח" להרוס את חייו במשך שנייה אחת, אך לא בדרכים מקובלות. הסוף, כמו באגדות, הוא טוב. אעפ"כ יש באגדה זאת אלמנט שונה — הכול בנוי על היגיון והסתברות. הציורים עשירים והצבעים רבי-גוניים ומושכים את עין-הקורא.

מיקי, מהו ואליהו

כתב: עמנואל יפה, ציורים: ע' יפה הר-צאת: "רשפים" 1974 (הוצאה מחודשת).

22 סיפורים קצרים מחורזים, בהם

מובאות עלילותיהם של הנער אליהו וידידו העכבר מיקי — מהו. כל סיפור — עלילה בפני עצמה, יש בה קשר אל קוד-מותיה באמצעות הגיבורים. העלילות בחלקן קשורות לחגי ישראל והסדר מתאים ללוח השנה. כל סיפור בן 16 שורות. החריזה פשוטה, המשקל קבוע, העלילות משעשעות.

לכיתות הבינוניות

אריות בירושלים

כתב: שמואל הופרט. ציורים: יוסי שטרן, מסדה 1973. 122 עמ'. לא מנוקד. ר' אברהם, המוכתר, מוסר לנכדו יוסי כתב חידה ופתרונה — מטלה בלשית. יוסי, חברו וילדה עולה-חדשה, נאלץ צים להסתובב בעיר כדי למצוא פיתרון לחידתם. בעקבות חיפושיהם של הילדים — אנו מתוודעים למקומות ולדמויות של ירושלים היהודית והערבית בראשית המאה. פה ושם מורגשת "התמשכות" מיותרת וסיטואציה מלאכותית, אך יש בספר מתח והומור, קטעים עסיסיים ומרתקים. תיאור של אוירת ירושלים של אז ושל היום.

אני אוהב לטייל

שירים לילדים. כתב: אפרים תלמי. ציורים: תרצה טנאי, "מסדה" 1974. "אעפ"י שבכותרת המשנה כתב המחבר "שירים לילדים" אין זה ספר שירים לילדים מן הג'נר המקובל. גם הנושאים וגם הצורה "מתירים" להציע את הספר גם למבוגרים, שיתענגו עליו, לא פחות

מן הילדים ואולי אף יותר מהם. אך רצונו של המחבר הוא, כי שיריו אלה ייקראו על-ידי ילדים דוקא. המשורר נולדן ביטוי לנופי הארץ, לחי ולדומם בה. הוא מגיש תיאורים של "פינות", "ישרים" ובעלי-חיים בקלילות ובחן, קריאה בספר זה תביא את הילד אל מולדתו וכדברי המשורר: "יקסם לכם הנוף, שמה תשארו/ לשדה לניר הטוב/ או גם תתקשרו."

רחוק מהבית רחוק מהרחוב

כתב: יוסף חנני, הוצאת "עופר", תל-אביב. בספר 7 סיפורים. הראשון — רחוק מהבית רחוק מהרחוב. יוסף חנני, כמו בספריו האחרים, מספר בלשון פשוטה, מובנת ושוטפת, על חיילדים בבית-הספר ומחוצה לו. סיפוריו ריאליים, מעוררים אמון, מתובלים פה ושם בהומור דק. איוריה של תרצה טנאי מוסיפים חן למסופר. הספר מנוקד.

לכיתות הגבוהות

עמליה וג'ו

כתבה: דורית אורגד, ציירה תרצה טנאי. הוצאת יוסף שרברק 1974. 108 עמ' דים. סיפור על תקופת שלטון הבריטים בא"ר. עלילה מרתקת על לוחמי המחתרת וחלקם של ילדים בה. יש חידוש בסיפור זה — אנו מתוודעים לדמות שונה של קצין אנגלי, בלתי שגרתי.

מסופר על ילדה בת עשר, עמליה, שכתבה לדמות מרכזית בעלילה אנושית לבבית ומשכנעת.

העז הלבנה

כתב: משה בן שאול, ציורים: אראלה, "מסדה" 1973. בספר חמישה סיפורים שבהם משתתפת ירושלים והאווירה ששררה בה ערב קום המדינה. את הקובץ פותח הסיפור הארוך "העז הלבנה" שמעלה רקמת יחד עם מעניינות בין ילדי פרבר ירושלמי כש-לחבורה מצטרף נער ערבי בן פועל העובד בשכונה. בסיפור רקמת יחסים רגישים בין הילדים היהודים לבין עצמם וביניהם לבין ילד ערבי. קווים אופייניים לסיפור זה — ולאחרים שבספר — הרפתקה, תיאורי חווי, אהווה וחיבה לירושלים.

כלבם של בני באסקרוויל

כתב: קונן דויל, תרגם מאנגלית: יאיר בורלא, ציירה: אלונה פרנקל, "ספרי כתר", 1974. העלילה המרתקת ערוכה כדבעי, פרט מצטרף אל פרט וקויה-אופי של הגיבורים מעוצבים כהלכה. פוחם של שרלוק הולמס ועוזרו ד"ר ווטסון הוא ביחסם הרצינולי הקר אל הנתונים ובכשרם לנתחם ולהסיק מהם מסקנות. התעלומה בספר זה כמו נל-קחה מסיפורי מיסתורין צפוניים, אך גם היא משתלבת במערך הרצינולי שקונן דויל בונה.

לוחמים מספרים

כתבה: רבקה מגן, הוצאת מלוא בע"מ, תשל"ד—1974.

הגב' רבקה מגן ראינה עשרות אנשים וביקשה מהם ש"יספרו בעצמם לצעירים על פעולותיהם ומיבצעייהם בתקופת הה"עפלה, המאבק ומלחמת העצמאות". ואכן הצעירים — שבינתיים נתבגרו והם היום שרים, מנכ"לים, פקידים בכירים, סופרים ועיתונאים — נענו לה ברצון והע"לו זכרונות וחוויות מן התקופה החירו-אית של ערב קום המדינה.

הספר מלווה צילומים רבים, והם מר-סיפים הרבה לאותנטיות של המסופר. בספר 24 פרקים שכל אחד עומד בפני עצמו והקורא הצעיר יוכל לדפדף בו ולק-רוא כל אימת שצילום או תעודה יעוררו אותו לכך.

ילד היה בירושלים

כתב: יצחק שלו, רישומים: גיורא כרמי. הוצאת "עם-עובד" ת"א 1974.

יצחק שלו שם בפיו של אורן, ילד ירושלמי, סיפור על חיי הילדים שבש-כונות ותיקות בירושלים; על החינוך ועל השינויים והתמורות שחלו בה במשך הזמן.

בסיפור מרתק על תוכניותיה של "קבור-צת-האי", בראשותו של אורן, משלב המ-ספר, בהומור רב ובחן, תיאורי חווי של ילדים ושל מבוגרים כפי שהם משתקפים בעיני הילד.

מספר הדמויות אינו רב והן מעוצבות ומייצגות. מעשיהם ותעלוליהם של הכ-ערים מעוררים אימון וסקרנות, ומושכים את לב הקורא.

נערים ונערות בגיל ההתבגרות ימצאו עניין רב במסופר.

משוט בעולמנו

הספר הטוב במוחיר מוזל

ביוזמת משרד החינוך — המדור לספרות-ילדים ובשיתוף "קרן בית-הנשיא" הוכרו בתש"ל על פעולה לעידוד רכישת ספרי-קריאה לספרייה הפרטית של ילדים טעוני טיפוח. פעולה זו המתבצעת 2-3 פעמים בכל שנת לימודים, הוכתרה בהצלחה, ומאז הונהגה נרכשו 28 ספרים המיועדים לגילום שונים — בכך 192,000 עותקים. המחיר המוזל עודד גם את בתי-הספר לרכוש מערכות ספרים ולהעשיר את ספרייותיהם במספר עותקים מספיק לקריאה מונחית. לאור ההצלחה, הוחלט להנהיג את המפעל דרך קבע. ואלה הספרים שהופצו עד תשל"ה:

שם הספר	המחבר הוצאה לאור	השנה	בתי-ס מכוססים	בתי-ס מרכזות פדגוגיות	מספר העותקים	ס"ה
נסים ונפלאות	ל. גולדברג ספ. פועלים	תשל"ל	850	5131	5981	
החופש הגדול	נ. גוטמן עם עובד	תשל"ל	1004	2672	4476	800
דרבנות ליגאל	י. לרמן עם עובד	תשל"ל	1010	1486	3296	800
שרה גבורת נילי	ד. עומר י. שרברק	תשל"ל	1564	1682	3926	680
אוצר הפחד התורכי	י. ביבר עם עובד	תשל"א	1136	3399	4535	
בני וגיטה	פ. ברנשטיין הקה"מ	תשל"א	1926	4103	6029	
המסע אל האי אולי	מ. ילן שטקליס דביר	תשל"א	1339	3477	4816	
יחי האומץ	א. תלמיד טברסקי	תשל"א	1208	2661	3869	

שם הספר	המחבר הוצאה לאור	השנה	בתי-ס מכוססים	בתי-ס מרכזות פדגוגיות	מספר העותקים	ס"ה			
בוקר טוב	ע. הלל/הקה"מ	תשל"ב	2028	4288	6316				
בוקר טוב הגשם דום והיהלום	ע. הלל/הקה"מ עליזה עמיר ספ. פועלים	תשל"ב	2196	4500	6696	3609 (בבני הילדים)			
סוד המלים הבודדות	משה בן שאול הקה"מ	תשל"ב	2056	4899	6955				
פתחו את השער	ק. מולדובסקי הקה"מ	תשל"ב	2671	6202	8873				
אורד ויגייט שירים ופזמונים והיה היום	פ. זר / עם עובד ביאליק / דביר ביאליק / דביר	תשל"ב	1251	5020	6271	10306			
מאגדות שלמה המלך	ביאליק / דביר	תשל"ג	6560	10306	16866	5801			
בישימון וביער עד ועוד סיפורים	סנקביץ נתן יונתן	תשל"ג	1338	3332	4670				
בן אביב לעון עיניים שמחות	ספ. הפועלים פניה ברשיין הקבה"מ	תשל"ג	1627	3809	5436				
כבר מותר לגלות	נתן שחם ספ. הפועלים	תשל"ג	2574	6673	9247				
שרה גיבורת נילי	דבורה עומר י. שרברק	תשל"ד	1016	1146	2162				
דורבנות ליגאל	ישראל לרמן עם עובד	תשל"ד	865	1685	2550				
הזרעים במדבר	בני מיטיב ספ. הפועלים	תשל"ד	1137	1671	2808				
אני אוהב לצייר	מירה מאיר ספ. הפועלים	תשל"ד	3420	7230	10650				
קטי, יומנה של נערה עם עובד	רבקה קרן עם עובד	תשל"ד	1818	5538	7356				
					סה"כ	46,995	104,736	2280	154,011

ספרייה
בית המדרש לפ"מ 53 הנוברי
המסלכתו ניש דוד ילין

שם הספר	המחבר הוצאה לאור	השנה	ספר העותקים		ס"ה
			בתי"ס מבוססים	בתי"ס מרכזיות פדגוגיות	
מוכרי הסיגריות	י. זימאן	תשל"א	מפעל שבוע הספר העברי		21000
הזורעים במדבר	ספ. הפועלים ב. מיטיב	תשל"ב	מפעל שבוע הספר העברי		5500
במו ידי	ספ. הפועלים מ. שמיר עם עובד	תשל"ג	מפעל שבוע הספר העברי		5555
לא בדרך המלך	עודד בצר י. שרברק	תשל"ד	מפעל שבוע הספר העברי		5910
			סה"כ		191,976

על סמך הנסיון של ארבע השנים אפשר לקבוע, כי יש ביכולתנו להגיע לתפוצה של 6-8 ספרים בשנה במספר של 5000-6000 עותקים, ובגיל הנמוך עד 10,000-11,000 עותק.

קרן בית הנשיא — עשרים שנה לפעילותה

הקרן נוסדה בשנת 1954 בבית הנשיא ביוזמת רעיית הנשיא דאז, הגב' רחל ינאית בר-צבי, בשיתוף עם מתנדבים בשטח החינוך, בעיקר גב' מרים כרמון, המרכזת כל השנים את פעולת הקרן. במשך השנים באה השתתפות חשובה ממשרד החינוך בהנהלה ובתקציב.

הקרן מתרכזת באספקת ספרי קריאה לבתי-ספר עממיים לפי הגילים ביישובי העולים, בעיירות פיתוח, במקומות ספר ובמועדוני נוער. תחילה סיפקה הקרן 100 ספרים כגרעין ראשון לספרייה, לאחר מכן הוסיפה מדי שנה ספרים חדשים, עד שהגיעה ל-3 ספרים ויותר לילד.

פעולותיה של הקרן מתבטאת בשטחים אלה:
אספקת מאות ספריות בסיסיות ובדאגה לתוספת ספרים חדשים מדי שנה. הת-
מסרות מיוחדת לטיפוח הקריאה בבתי-ספר טעוני הטפוח ובבתי-ספר בלתי מבו-
ססים. בשנים אחרונות מספקת הקרן ספריות לחטיבות הביניים, ודואגת באופן
מתמיד לספריות ביישובי העולים ומועדוני הנוער, ועומדת בקשר עם מרכזיות פד-
גוגיות באיזורים רבים במגמה לטפח את הספריות לילדים.
מתוך רצון להרחיב את האופקים התרבותיים של הילדים ולהעמיק התודעה

היהודית-ההיסטורית ברוח הערכים של עם ישראל בארצו, מקיימת הקרן סימ-
פוזיונים על הספר הנבחר בתחומי בית-ספר אחד או בין תלמידים נבחרים מבתי
ספר שונים בכיתות מקבילות, לעתים בהשתתפות סופרים, מחברי הספר הנבחר
לשיחה.

ברשות הקרן מפרסמת רשימת ספרים המתאימה לקריאה מונחית, וכן ממליצה
על ספרי קריאה ע"י הוצאת קטלוג מדי שנה.
אחת לשנה מקיימת הקרן כנס מנהלים ומורים-ספרנים לעיון בנושא חינוכי
מרכזי אחד. החולם את השעה, ולדיון בדרכי עבודה מעשיים לטיפוח הקריאה,
תוך החלפת ידע וניסיון הדדיים.

הקרן משתתפת באופן פעיל במפעל "הספר הטוב במחיר המוזל", שמגמתו להר-
גיל ילדים לרכישת ספר כנכס בביתם. הקרן מממנת מתקציבה את הפער בין מחיר
הספר לבין הסכום המוזל, שבו נרכש הספר על-ידי התלמיד באמצעות בית-הספר.
— בעזרת מתנדבים מארה"ב הקימה הקרן שלוחה בניו-יורק, הנקראת "מילד

לילד", ושכוונתה להביא ספר עברי לקריאה מילד בישראל לחברו היהודי בנכר.
כיום הקרן הנה מוסד ציבורי שבהנהלתו המתנדבים הראשונים: (גב' רחל ינאית
בר-צבי, גב' מרים כרמון, ד"ר אסתר טרסי, הגב' שרה יובל, פרופ' י' קלוגאי ומר ב"צ
לוריא) וכן באי-כח משרד החינוך ולשכת הנשיא. בעול התקציב נושא בעיקר משרד
החינוך והתרבות, לשכת הנשיא ומשתתפים בה: עיריית ירושלים ותרומות אישיות
שונות. מספר מוסדות החינוך בהם מטפלת הקרן מגיע ל-800.

המשך מעמוד 47

זה הוא רקע צמיחתה של גולדה, כך
חושל אופיה והתגבשה בהשקפת עולמה
של האשה שהיתה ראש ממשלת ישראל.

אופן הסיפור מצטיין בפשטות, בלשון
בהירה, והוא מתאים לקריאה לילדים
בגיל ההתבגרות, החל מן הכיתות העל-
יונות בבית"ס היסודי.

חוגים לספרות ילדים בבית-הסופר ע"ש חיים הזז בירושלים

בית-הסופר ע"ש חיים הזז שבירושלים, ידוע בפעולות הרבות המתקיימות בו בתחומי הספרות והתרבות. מראשית פעולתו, ראה מנהל הבית, מר שמאי גולן, את ספרות הילדים כנושא לגיטימי שיש לשלבו בפעילויות בית-הסופר. עד עתה נערכו שני חוגים שנתיים שעסקו באספקטים שונים של ספרות הילדים העברית. רוב המשתתפים היו מחנכות ומורות, אך השתתפו גם כאלה שיש להם ענין בספרות העברית, לאו דוקא מנקודת ראות דיאקטית-תכליתית. את החוגים הנחה מר מנחם רגב.

בשנת תשל"ב נערכו 8 פגישות בהן זנו בספור הארצישראלי לילדים. נדונו במיוחד ספריהם של אליעזר שמאלי ("בני היורה", "יורים על השכונה"). הדיונים נתבססו על תגובות ועל הערות המשתתפים, שעיינו ביצירות לקראת הפגישות, דובר על דרכי עיצוב הנוף, הסגנון, הרקע האידיאולוגי וכיו"ב.

לאחר הפסקה של שנה, נערך בשנת תשל"ד, נסיון מעניין של הפגשת המשתתפים עם יוצרים שונים בתחום ספרות הילדים. למרות מלחמת יום הכיפורים, ושרות מלואים של המנחה, התקיים הקורס במשך כשני שלישי משנת הפעילות. הפגישות נפתחו בדרך כלל במבוא כללי קצר על היוצר ויצירתו. לאחר מכן הוקדש רוב הזמן לשאלות ותשובות בין הקהל והיוצר.

הפגישות היו מאלפות ביותר: היוצרים סיפרו על קשיים בדרך עבודתם, על תגובות הקוראים, על בעיות בהדפסה ובעיצוב וכדו'. כן קראו קטעים מיצירות שעדיין לא נתפרסמו. מענין לציין, שלפגישות "התגנבו" גם ילדים יחד עם הוריהם, הראו בקיאות רבה והתעניינות בסופרים וביצירותיהם. בשאלותיהם והערותיהם הוסיפו נופך מיוחד לאווירת השיחות.

לקראת תשל"ה מתכנן בית-הסופר, בשיתוף עם המדור לספרות ילדים במשרד החינוך והתרבות, להמשיך ולעסוק בתחום חשוב זה ביתר העמקה. הפעם ייערכו סדרות אחדות (2-3 הרצאות לסידרה) ע"י מנחים ומרצים שונים. בפגישות יידונו יצירות של סופרים שונים ויועלו מוטיבים ואספקטים מגוונים בדרך כתיבתן. כמרכון תיערכנה פגישות עם עורכים של כתבי-עת לילדים.

עצם קיומו של החוג בבית-הסופר, מראה על התעניינות גוברת והולכת בספרות ילדים: תחום זה, שהיה פעם מוגבל רק למחנכים שעיסוקם בכך, הופך יותר ויותר לנושא שראוי לעסוק בו ולחקור אותו מן הבחינה הדיאקטית ולא פחות מזה מן הבחינה הספרותית-אמנותית.

אין ספק, שפעילות חוגית זאת, בתוספת פעולות אחרות, עשויה לתרום לטיפוח הטעם הטוב בספרות הילדים שלנו ולהעלאת רמתה.

כיתות א' בבית ביאליק

(מתוך עלון ביה"ס ע"ש לוי אשכול בבית-שמע)

כיתות א' נסעו לבית ביאליק להפגש עם המשוררת אנדה.

הילדים שוחחו עם אנדה, וקיבלו את ספר-רה: "אני שר מאושר". רותי לוק, חברת המערכת הצטרפה לכיתות א'. תחילה נפגשה רותי לכתה א' / 2 לשוחח עם הילדים לפני הנסיעה.

שאלה: מה שמעתם על המשוררת אנדה? שלומי: שהיא מבוררת.

איציק: היא מרכיבה משקפיים. סדי: יש לה שיער קצר, ומרכיבה משקפיים.

פוכבה: אין לה משקפיים. שאלה: מהם השירים של אנדה שאתם מכירים?

ציפי: אוטו קומותיים, גן חיות של עננים. סולי: לו הייתי מלך החיות.

ירון: הפרחים הם בתים. שאלה: מה תשאלו את אנדה מחר?

סולי: אנחנו נשאל את אנדה אם יש לה ילדים.

למחרת נסעו הילדים לבית ביאליק, ותחילה שמעו את דבריה של אנדה. תחילה לימדה אותם אנדה שיר על דייג:

זה יום תמים וגם יומיים
ישב דייג על נחל מים,
ישב עיף, ישב יגע,
ולבסוף צד צפרדע.

אחר סיפורה אנדה: יש לי בת ושמה ציפורה, ויש לה עיני תכלת כמו לאריאלה מכיתה א', והיא תמיד רצתה עיניים שחורות, אז ללדת אותה מחדש — איני יכולה, אבל לנחמה אני יכולה, אז בשבילי לה כתבתי שיר על ילדה עם עיניים כחולות שתמיד רצתה עיניים שחורות. אנדה קראה לפניכם עוד שירים, שיר על על קיפוד, ושיר על חיל הנמלים, ואחר שאלו הילדים שאלו ושאלו.

ירון: ממתי התחלת לכתוב שירים? אנדה: מגיל 8 עד עכשו.

יואב: האם יש לך כלבים? אנדה: כן, יש לי כלבה ושמה זיקי ועליה כתבתי שירים.

ירון: האם יש לך ילדים? אנדה: יש לי בת ובן. — לבת קוראים ציפור, והבן טייס, ובמלחמת ששת הימים הוא הפיל 6 מיגים של הערבים.

מוטי: איך את עושה את הכריכות לספרים? אנדה: אני לא עושה את הכריכות, אני

SPARE TIME READING FOR YOUNG IMMIGRANTS TO ISRAEL (OLIM HADASHIM)

BY A. ZAHAVI

When one learns a new language, one absorbs the words and idioms necessary for one's contacts with society and for one's studies. Often, due to the expenditure of energy required to learn the language and adjust to the new society, the new immigrant has little energy to spare for the reading of books. This leads to the phenomenon of persons who speak Hebrew but read no books.

The article tries to show how to bring these pupils by stages to read in their spare time by beginning with works rendered into simple Hebrew.

HOW TO READ AN ANTHOLOGY OF STORIES

BY YARDENA HADAS

Teachers spend a lot of time with the problem of teaching the novel and the short story, but they do not spend enough time on anthologies of single authors chosen according to personal taste. In such anthologies there is an essential common structure which can be disclosed in cooperation with the children.

It is good to think through the names of the anthologies, for sometimes the name is the key to the entire anthology. The teacher may excerpt various aspects for discussion.

In the publication "Book Review", three books are reviewed:

SHOES FROM ISRAEL by *Ami Shemer*

reviewed by A. Zahavi

MY FATHER'S HOUSE by *Golda Meir*

reviewed by Shmuel Bergson

DUBI'S STRICT SECRET by *R. Elitzur*

reviewed by Lea Hoyer

In the publication "Book Shelf," 14 Hebrew books appropriate for children are reviewed.

And in the publication "A Short Promenade in Our World," news is given about activities aiming at increasing reading and the distribution of inexpensive children's books to young readers.

זה כל מה ששאלו הילדים וכל מה שסיפ
רה להם אנדה, אך בדרך חזרה לבית
הספר שאלה אותם רותי עוד שאלה אחת
קטנה: האם אתם מחבבים את המשור
רת, ומדוע?

שונטל: אני מחבבת את המשוררת כיוון
שהיא נתנה לנו במתנה ספר.

רוני: אני לא מחבב את המשוררת, מפני
שהיא לא נראית לי יפה.

נועם: אני מחבב את המשוררת כי היא
נתנה לנו ספרים.

רחמים: אני גם מחבב את המשוררת
מפני שהיא הייתה שמחה כשנתנה לנו
את הספרים.

רק כותבת את השירים.

אתי: האם יש לך נכדים?

אנדה: בני הטייס אב ל-2 בנים ובתי
ציפור אס ל-2 בנים ובת. ביחד יש לי 6
נכדים.

עודד: בת כמה את עכשו?

אנדה: אני בגיל 71.

עמרם: מה את חושבת צריך כדי לכתוב
שירים?

אנדה: כדי לכתוב שיר צריכים הרבה
לחשוב, כמו שבתי היתה קטנה, היא
חיפשה משהו מתחת לארון, היא חיפשה
את הלילה, אז החלטתי לכתוב לה שיר
על לילה.

JEWISH MOTIFS IN THE WORKS OF KORCHAK

BY GERSHON BERGSON

In most of the stories by Korchak, the Jewish aspect is raised in one form or another. It is commonly believed that his attention to the problem of Judaism went through different transformations in different periods. It is interesting that in his writings it appears that already in the beginning of his career he was aware of the problem of Judaism even though certain biographers claim he was assimilated and Polish.

In many of his works the Jewish motifs stand out. These are recognizable in his writings and stories with varying emphasis in different periods of his life.

"A BIT OF HISTORY, A BIT OF BIBLIOGRAPHY"

BY ESTHER TARSI

As the title indicates, the article deals with two subjects:

1. Comparison of two statistical studies of the bibliography of children's books written in Hebrew from 1924-1974; both original works and translations.
2. The early development of critical literature relating to children's books for the Hebrew reader. In other words, this article contains a short survey of pioneers in this field — the works of A. Ofek, G. Bergson, M. Deshe, A. Zahavi, the late M. Halfan, Dr. A. Tarsi, M. Regev, M. Ruth. The conclusion emphasizes the fact that many children's books in Israel are at the present time written by well known writers of general literature such as N. Alterman, L. Goldberg, S. Yizhar, A. Shlonski, etc. This continues the tradition that began with the appearance of Bialik's books for children.

PRIZES FOR CHILDREN'S LITERATURE AND YOUNG PEOPLE'S LITERATURE

BY EFRAIM TALMI

Four established literary prizes for children's literature and young people's literature exist today in Israel. Previously there were prizes awarded once or twice and discontinued, such as the Torov Prize, the Barash Prize, and the Israel Literature Prize that was only awarded twice.

The twenty-six years of the existence of the State of Israel were years of great activity in children's literature. The children's authors were recognized by means of literary prizes.

Children's literature is also encouraged by the Ministry of Education and Culture. In the article four prizes are mentioned:

- 1) The regular prize of "Children's Davar", first awarded in 1954.
- 2) The Isaac Lamdan Prize of the Ramat Gan Municipality, first awarded in 1954.
- 3) The Esther Rabinowitz Prize of "Oranim", first awarded in 1968.
- 4) The Aaron Zev Prize, first awarded in 1971.

READING ALOUD

BY ISRAEL ZEMORA

In addition to the various ways of reading children's literature there is the way the English call "reading aloud." Its purpose is to read worthwhile literature aloud to children. In this way two things are achieved:

- 1) We prove to the children that adults are also interested in this literature and thus the necessity of such reading is made more valuable in their eyes;
- 2) Reading aloud gives the adults the possibility of comparing and discussing important aspects from the point of view of content and structure. By this means the children learn to read a book with special interest.

English teachers of reading especially recommend the following for reading aloud:

- 1) Alice in Wonderland by Lewis Carroll
- 2) The Magic Cloak by Charles Dickens
- 3) The Wind in the Willows by Kenneth Greene
- 4) Winnie the Pooh by A. A. Milne
- 5) The Rose and the Ring by W. M. Thackeray etc.

TEACHING THE FAIRY-TALE OR LEGEND IN THE DIFFERENT EDUCATIONAL LEVELS

BY HEDVA EPSTEIN

In the elementary grades one must direct one's attention to the obvious intent of the fairy-tale. Young children are not able as yet to think abstractly or understand symbolism. In the higher grades one must direct one's attention to the symbolic elements. The teacher must carefully choose the fairy tale in order to exclude works which are not artistic.

In the Junior High Schools it is desirable to focus attention on the fairy tale as a form of literature. This treatment in the Junior High will prepare the ground for broader and deeper involvement in the High School grades.

עיון ומחקר

- 3 נתן אלטרמן משורר הילדים — אוריאל אופק
 8 משורר גדול לילדים קטנים — מנוחה גלבע
 11 מוטיבים יהודיים ביצירותיו של קורצ'ק — גרשון ברגסון
 18 קצת הסטוריה, קצת ביבליוגרפיה — אסתר טרסי

דמויות

21. פרסים לספרות ילדים — אפרים תלמי

מתודה

- 27 לקרוא בקול-רם — ישראל זמורה
 30 הוראת המעשייה בשלבי החינוך השונים — הדיה אפשטיין
 35 הקריאה החופשית לתלמידים עולים חדשים — אלכס זהבי
 38 כיצד נקרא קובץ סיפורים — ירדנה הדס

ביקורת

- 43 נעליים מארץ ישראל — אלכס זהבי
 46 בית אבי לגולדה מאיר — שמואל ברגסון
 48 על קטנים וגדולים — לאה חובב

ממדף הספרים

- 49 סקירת ספרים לכיתות נמוכות, בינוניות וגבוהות

משוט בעולמנו

- 52 הספר הטוב במחיר מוזל
 54 קרן בית הנשיא
 56 החוגים לספרות
 57 כיתות א' מבקרות בבית-ביאליק
 62 תמצית הנאמרים באנגלית

מן התוכן שבחוברת הבאה :

אריך קסטנר סופר לילדים / הביוגרפיה האישית של היוצר ומקומה בהוראת ספרות ילדים בבית-הספר / האיור והציור בספרי ילדים / הסופר לילדים והציור (תרגום מאמרים מגרמנית ומרוסית) / ממדף הספרים / ביקורת / אילו ספרים קוראים ילדינו.

SUMMARIES

NATHAN ALTERMAN — CHILDREN'S POET

BY URIEL OFEK

Side by side with his rich contribution to the mature reader, Nathan Alterman has bestowed through the years superlative and joyful creations upon the young reader; mainly original poetry and translations of poetry from Russian, English, Yiddish etc. These contain folk-wisdom, humor, love of the early heroes of Israel, and exhibit a virtuoso control of the language both in meter in and rhyme. The article reviews the entirety of Alterman's creations for children, beginning with poems that were published in children's papers in 1933 to the books "The Tenth Fledgling" (1943), "The Book of the Music Box (1958), poems about old and new heroes, circus wonders and conversations of living creatures; "The Wonderful Overshoe (1962) — amusing plays and stories in rhyme adapted from the Russian. After his death (1970) there appeared his stories "To the Children" (two editions) — a collection of children's poetry and "riddles". This review also lists Alterman's translations from the works of Kidra Molodovsky, Eliezer Shteinberg, Anderson and others.

N. ALTERMAN — A GREAT POET FOR CHILDREN

BY M. GILBOA

N. Alterman's poems for adults and for children contain many common motifs. These are handled in different ways. Motifs that are presented symbolically and metaphorically in his adult poetry become concrete in his children's poetry. One may therefore speak of a concretization of motifs in his poetry for children.

